

Digitalizacija stare i rijetke građe: od razumijevanja digitalnog prema strateškom projektiranju digitalne knjižnice

Salopek, Maša

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:951661>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Maša Salopek

**Digitalizacija stare i rijetke građe: od razumijevanja digitalnog prema
strateškom projektiranju digitalne knjižnice**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Maša Salopek
Matični broj: 19209

Digitalizacija stare i rijetke građe: od razumijevanja digitalnog prema
strateškom projektiranju digitalne knjižnice

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo
Mentor: prof. dr. sc., Milorad Stojević
Komentor: prof. Dejana Golenko

Rijeka, 23. veljače 2015.

Sažetak:

Pitanje digitalizacije knjižnične građe, jedan je od izazova koji se postavlja pred suvremenu knjižnicu kao instituciju. Koncept *knjižnice bez zidova*, odnosno *knjižnice bez granica* aktualizira se kao spona između zahtjeva za znanjem i instrumentalizacije interesa suvremenog korisnika. Fokus je ovoga rada na procesu digitalizacije zahtjevne građe kao tijeku koji uključuje (i) određeni skup pretpostavki (materijalni uvjeti, formalni uvjeti, očekivanja korisnika, specifičnost građe), (ii) praksu digitalizacije i mogućnosti instancirane u digitalnim platformama na koje možemo naići u nacionalnim i stranim okvirima te (iii) vektor digitalizacije kao niz praktičnih hipoteza koje možemo iznijeti o budućim kulturnim dinamikama suvremenog digitalnog društva. Kako bi se tri spomenuta kriterija spojila u koherentnu cjelinu, u radu se kao potkom koristi analiza uloge digitalne knjižnice u skladu s kojom se vrednuje aktualne digitalne knjižnice, ali i njihov budući potencijal djelovanja u širem društvenom kontekstu.

Ključni pojmovi: *digitalizacija, digitalna građa, zahtjevna građa, digitalni korisnik, knjižnica bez zidova.*

Kazalo

1. UVOD.....	1
1.1. METODOLOGIJA RADA	3
1.2. SPECIFIKACIJA STARE I RIJETKE GRAĐE	5
1.3. FORMALNE ODREDNICE DIGITALIZACIJE	7
2. DIGITALIZACIJA KROZ OPREČNOST DIGITALNOG I ANALOGNOG	13
2.1. OPĆE ODREDNICE OPREČNOSTI DIGITALNOG I ANALOGNOG	13
2.2. POJAM KNJIŽNICE: O (SU)ODNOSU TRADICIONALNE I DIGITALNE KNJIŽNICE	16
2.3. PRIRODA UMREŽENOSTI DIGITALNOG DOKUMENTA	20
2.4. PROMJENJIVOST DIGITALNOG DOKUMENTA	21
2.5. DINAMIČNE KARAKTERISTIKE DIGITALNOG DOKUMENTA	23
2.6. KONKLUZIVNO O DEFINIRANJU DIGITALNOG	26
2.7. KNJIŽNICE BEZ ZIDOVA	28
3. DIGITALNE KNJIŽNICE U NACIONALNIM I STRANIM OKVIRIMA.....	35
3.1. STRANI OKVIRI:	35
3.1.1. <i>BHO British History Online.....</i>	<i>35</i>
3.1.2. <i>Digitalne kolekcije Getty Research Institutea</i>	<i>38</i>
3.1.3. <i>The World Digital Library.....</i>	<i>43</i>
3.1.4. <i>Rare Book Room.....</i>	<i>49</i>
3.1.5. <i>Panjab Digital Library</i>	<i>54</i>
3.2. NACIONALNI OKVIRI	58
3.2.1. <i>Digitalna knjižnica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.</i>	<i>58</i>
3.2.2. <i>Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.....</i>	<i>64</i>

3.2.3.	<i>Digitalizirana zagrebačka baština</i>	70
3.2.4.	<i>Digitalna knjižnica Zadar – DIKAZ</i>	74
3.2.5.at	<i>D FEST</i>	79
4.	UTJECAJ DIGITALIZACIJE NA KULTURNE DINAMIKE	81
5.	ZAKLJUČAK	85
6.	LITERATURA:	87

1. Uvod

Krenuvši od Groysove tvrdnje kako dokumentacija *ne pokušava učiniti neki prošli događaj prezentnim, niti je obećanje budućeg umjetničkog djela, nego je jedini mogući oblik upućivanja na umjetničku aktivnost koja ne može biti predstavljena na neki drugi način* (Groys 2006: 118), u okvirima ovoga diplomskoga rada pokušava se istražiti i navesti prakse kojima se specifični oblici građe koju ćemo nazvati zahtjevnima smještaju u digitalni kontekst. Pod krilaticom *Učiniti stvari vidljivima*, koja je ujedno i naziv Groysove knjige (2006), fokus je ovoga istraživanja usmjeren na onu građu čije su materijalne odrednice takve da je prosječnom korisniku onemogućen pristup u ne-digitalnim uvjetima. Naime iako nije riječ o dokumentaciji *per se*, potreba za otvaranjem sadržaja zahtjevne građe široj javnosti, uvelike utječe na kulturne dinamike koje stvaraju sponu između dokumentacije i digitalizacije, odnosno, ukazuje kako je za to da bi se neki sadržaji mogli uistinu doživjeti kao umjetnički objekti, neovisno o njihovoj formi, potrebno te objekte dokumentirati u digitalnom obliku.

Poseban je naglasak stavljen na potrebu koja se u ovom smislu realizira kao vidljivost – predmeti poput starih knjiga, usmenih napjeva, karata, pergamena, iako čine dio tradicije nekog kulturnog kruga rijetko u njemu mogu postojati u izravnoj relaciji s onima koji se postavljaju kao konzumenti takve tradicije. Riječ je o tome, da iako konstituenti neke povijesti, a tako i sadašnjosti, ovakvi objekti sa suvremenim korisnikom ne ostvaruju nikakav kontakt budući da su mu nedostupni. Želimo li takvu situaciju oprimiti, dovoljno je da zamislimo potrebu pojedinca koji vrši istraživanje na nekom korpusu koji zbog svoje starosti u knjižnicama ima poseban status. Pojedinaac u tom slučaju gradi ne

može pristupiti temeljito ili uopće, a čak i kada pristupa, pristup za sobom povlači rizik oštećivanja građe. Digitalizacija probleme ovoga tipa premošćuje omogućivši krajnjem korisniku potpuno siguran pristup te ujedno čini dostupnima one predmete koji mu zbog uvjeta izlaganja ne bi bili dostupni izvan prezentacijskoga perioda kakav su izložbe.

Svrha je diplomskoga rada izdvojiti zahtjevnu građu koja je najčešće i kulturna baština kao novu konceptualnu priliku za kritičko promišljanje tradicije te pluralnosti identiteta. Preciznije, promatranje ove građe u konkretnom kontekstu kakav su znameniti primjeri digitalnih knjižnica u nacionalnih i stranih institucija, omogućuje nam provesti istraživanje s ciljem uspostave kriterija evaluacije, ali i nudi perspektivu u kojoj se uočavaju smjernice razvoja i teorijske implikacije digitalizacije na ulogu knjižnice uopće.

Direktnom se, praktičnom vrijednošću digitaliziranja takve građe smatra pohranjivanje dokumenata, saznanja te ekspertiza u specijalizirane baze podataka o baštini i multimedijalne fondove zahtjevne građe te upoznavanje širokog kruga korisnika s mogućnošću revitalizacije, očuvanja, brendiranja i zaštite od nekritične komercijalizacije i moguće zloupotrebe (vidi Institut za etnologiju i folkloristiku, 2012).

Makrostruktura ovoga rada razlikuje tri glavne cjeline od kojih je prva svojevrsna teorijska razina koja zahvaća definiranje digitalizacije i njenih idejnih okvira dotičući se samog odnosa digitalnog i analognog kroz sve njihove specifičnosti. Unutar nje argumentirano se ukazuje na činjenicu da izvornik i produkt njegove digitalizacije nisu u odnosu supstitucije jer digitalizirani objekt otkriva neka svojstva izvornog objekta, ali ima drugačiju funkciju te uspostavlja drugačije odnose.

Druga se cjelina rada odnosi na praksu digitalizacije potkrijepljene primjerima digitalnih knjižnica u stranim i nacionalnim okvirima, a koje se zbivaju u stvarnom vremenu postulirajući korisničko sada. Zapravo, cjelina se odnosi i na poziciju korisnika prema kojemu se sustav digitalne kulture i digitalne tehnologije optimizira, dovodeći do fundamentalnih promjena u konceptualizaciji svijeta. Drugim riječima, isprobati ćemo korištenje programa i usluga digitalnih knjižnica iz korisničkog rakursa čime ulazimo u svojevrsnu praktičnu razinu rada. Osim implikacije novog tipa korisnika dolazi i do tek nastalog pristupa znanju jer postulirani suvremeni korisnik stvara drugačiju ideologiju – ideologiju digitalnog. Treća cjelina jest ona koja će teorijske postavke demonstrirati tako što će proučavajući materijalne i formalne uvjete digitalizacije dati odgovarajući opis te i dalje u poziciji struke kritički razmotriti potencijalne neusklađenosti teorije i implementacije. Naime smjernice Nacionalnoga projekta *Hrvatska kulturna baština*¹ bit će uspoređene s IFLA-inim smjericama za projekte digitalizacije. Uzevši u obzir cjeline i gledišta koja prema njima zauzimamo nazaobilaznim je smatrano integrirati u rad još jedno poglavlje kao svojevrsnu sintezu, a riječ je o utjecajima digitalizacije na kulturnu dinamiku.

1.1. Metodologija rada

Metodologija ovoga rada zasniva se na jasnom prikazu procesa digitalizacije zahtjevne građe. Proces koji se opisuje tek se operativno može

¹ Nacionalni projekt *Hrvatska kulturna baština* utemeljen je Sporazumom o suradnji između Ministarstva kulture Republike Hrvatske kao osnivača te matičnih ustanova u knjižničnoj, arhivskoj i muzejskoj djelatnosti, Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Hrvatskog državnog arhiva i Muzejskog dokumentacijskog centra, kao nositelja projekta (URL: <http://www.kultura.hr/Sudjelujte/Projekti/Evaluacija-Nacionalnog-projekta-Hrvatska-kulturna-bastina-2007-2009>, preuzeto: 5. siječnja 2015.)

sagledavati s obzirom na rezultate, budući da je odrednica digitalizacije koja se pretpostavlja ovim radom njezina otvorenost. Naime iako mi možemo proučavati digitalizaciju prema instancama u kojima je ona provedena, digitalizacija kao širi pojam uvijek je nezavršena jer se sa svakim korištenjem repozitorija, svakom novom korisničkom potrebom i tehnološkim inovacijama uopće, ujedno stvara i novo usmjerenje i težnja za optimizacijom.

U kontekstu ovoga rada, tako se opisana otvorenost realizira kao načelo prema kojem se pokušava obuhvatiti one aspekte digitalizacije iz kojih i prema kojima je moguće iznijeti pretpostavke o daljnjem tijeku razvoja te se u tom smislu materijalne i društvene odrednice zahvaćaju kao trenutne točke motrišta. Drugim riječima, opis procesa digitalizacije moguće je provesti tek postavimo li, operativno, trenutno prisutne prakse kao materijalni kriterij prema kojemu tumačimo određenu etapu razvoja u odnosu prema kontinuitetu.

Tako zacrtano tumačenje razaznaje tri osnovne cjeline, 1. preduvjete, 2. *status quo*, 3. posljedice, kojima dodajemo još i opseg, u ovom slučaju odrednicu građe – zahtjevna građa. Preduvjete čine različiti formalni, materijalni i društveni uvjeti koji nam otkrivaju tip potrebe i infrastrukturu u okvirima koje dolazi do digitalizacije. *Statusom quo* zahvaćene su djelatnosti digitalizacije koje se u realnom vremenu događaju u institucijama i koje opisujemo kao neku vrstu korisničkog sada, a koje su takve da nam otkrivaju koje su se od ranije pretpostavljenih potreba i teorijskih pretpostavki uistinu i ostvarile. Posljedice su oblikovane kao hipoteze koje stvaramo uzevši u obzir materijalnu stvarnosti *statusa quo* i teoriju koja je ukrštava sa društvenom stvarnošću. Pojednostavljeno, *status se quo* promatra kao središte *input-output* odnosa, dok preduvjete čine *input*, a posljedice pretpostavljeni *output*.

Odrednica građe – zahtjevna građa – opis takvoga procesa trebala bi fiksirati opsegom te učiniti konkretnijima one dimenzije procesa koje su po svojoj

prirodi ili preširoke ili preapstraktne. Ipak, vrijednost odrednice građe nije samo instrumentalna, njezin se značaj određuje i s obzirom na kulturu koju oblikuje i s kojom komunicira te se iz tog razloga zahtjevnoj građi prilazi i kao skupu čiju ulogu i značaj treba zasebno pojasniti. Svaka od prethodno spomenutih cjelina, iziskuje različit pristup:

1. Preduvjeti obuhvaćaju status korisnika, institucije i formalne uvjete. Cjelina se gradi kao taksativno navođenje čimbenika koji u sukusu s artikulacijom potreba korisnika stvaraju sliku o *onome što je bilo prije* i zahtijevaju strogo deskriptivnu metodu.

2. *Status quo* čini analiza institucionalnih praksi digitalizacije te evaluacija rješenja koja one donose prema 1. Cjelina se oblikuje kao niz primjera s komentarom.

3. Posljedice se u radu postavljaju kao oblik predikcije na temeljima zacrtanima u 1. i 2., dok je perspektiva kojom se koristimo teorijska.

Zaključno, metodologija se ovoga rada prema svojemu predmetu pokušava postaviti holistički, a budući da je sama priroda predmeta takva da nije moguće iznijeti konkluzivne rezultate, krajnji je cilj rada ponuditi teorijski i praktični okvir za daljnja istraživanja procesa te podcrtavanja onih segmenata koji su se pokazali kako teorijski, a tako i praktično održivima.

1.2. Specifikacija stare i rijetke građe

Nedvojbeno, ukupnost iz prošlosti sačuvanih i njegovanih kulturnih dobara – to očuvano baštinstvo –potrebno je zaštititi od propasti, kvarenja, zaborava, i štete. Prilikom doticanja teme o staroj i rijetkoj građi po svoj prilici, potrebno je definirati njen opseg. Naime pod starom građom razumijevaja se:

- stara tiskana građa: *odnosi se na knjige, novine, plakate, proglase, letke i sl. tiskane od sredine 15. st. po prilici 1850* (Katić 2003:35).
- rukopisi: *starim rukopisima uobičajeno se smatraju oni nastali prije 15. st., a ta se granica često pomiče bliže našem vremenu. Najvećom se rijetkošću smatraju rukopisi nastali do 10.st.* (Katić 2003:35).

Riječ je o građi koja je najrelevantniji izvor podataka onima koji se iz određenih razloga bave poviješću knjige. Naime radi se o zbirkama koje su od izuzetne važnosti za povijest ustanove u koje su smještene, povijest regije – nacionalne, ali i svjetske – dok njihovo proučavanje pridonosi poznavanju uloge te osobe i/ili toga naroda na međunarodnoj sceni na međunarodnoj kulturnoj sceni određenog razdoblja (...) Povjesničari knjige, paleografi, kodikolozi, povjesničari umjetnosti, lingvisti, odgovor na svoje specifične zahtjeve nikada nisu mogli dobiti od kataloga, nego su morali zaviriti u primjerak koji žele istražiti, no u današnje vrijeme očekuje se da uz OPAC, putem kojeg će odabrati primjerak koji žele, dobiju i druge mogućnosti pretraživanja primjerka (Tomić 2011:21). Dakle riječ je u tome da specifičnost takvih zbirki, točnije njena starost i raritetnost, biva interesom osobitih vrsta korisnika – istraživača iz različitih znanstvenih zajednica – koji su donedavno morali vršiti istraživanje *in situ*. Drugim riječima, nepristupačni karakter stare i rijetke građe nalagao je ishodenje brojnih birokratskih dozvolnica da bi joj se uopće moglo pristupiti. Upravo je digitalizacija baštinskih zbirki odgovor koji razbija kanone otežanog doseguća za takvom građom. No provođenjem digitalizacije, a što se ovim radom želi naglasiti, dovodi i do proširenja tipa/profila korisnika stare i rijetke građe jer njenom dostupnošću ona prestaje biti uvidom rezervirana samo za stručnjake.

U institucijama tradicionalnog tipa poput knjižnica ili arhiva, arhivalije i umjetnine na papiru trebale bi se čuvati polegnute – u horizontalnom položaju.

Naime čuvanje i izlaganje takve građe iziskuje poštivanje određenih materijalnih uvjeta, no nerijetko se događa da praksa nije takva. Osim što institucije koje posjeduju takvu građu nailaze na problem deficita metalnih ili drvenih polica, suočene su i s problemom ispunjavanja preostalih materijalnih okolnosti. Ukoliko ne dolazi do zadovoljenja svih uvjeta, načelno, ako vrijednosti mikroklimе², jačine svjetlosti³ i količine drugih zračenja⁴ odskaku od granica preporučenog, arhivalije i stare knjige ne smiju se izlagati (vidi Lazslo 2011: 96). Također trebalo bi se voditi računa i o zaštiti od onečišćenosti zraka te o samom načinu na koji su knjige izložene. Naime ako se izlazi iz navedenih standarda, knjige ne bi smjele biti izložene u ime njihovog očuvanja. Drugim riječima, dio smisla postojanja knjiga jest i njihova dostupnost te ukoliko ne postoji zadovoljenje materijalnih uvjeta koji bi to omogućili, digitalizacija i ovdje nudi prednost u smislu bivanja činjenja građe dostupnom.

1.3. Formalne odrednice digitalizacije

Projekt digitalizacije u svakoj se svojoj instanci provodi kao sukus teorije kao idealnog te formalnog i materijalnog kao mogućeg. U ovom ćemo se poglavlju koncentrirati na one aspekte digitalizacije koji određuju način provođenja praksi digitalizacije u Hrvatskoj, a koji se tiču potonjeg, odnosno onih dokumenata kojima se na neki način propisuju zadaće i zahtjevi procesa

² Uvjetovanost mikroklimе iščitava se u sljedećim kategorijama: *temperatura* (poželjna 8 °C– 28 °C); *relativna vlažnost zraka* (poželjna 45%-65%) (vidi Lazslo 2011: 94).

³ Čuvaonice knjiga trebaju biti mračne što podrazumijeva da preporučena svjetlost u njima mora biti 0 luksa, a maksimalna vidljiva svjetlost maksimalno 50 luksa (vidi Lazslo 2011: 95).

⁴ Pod tipovima zračenja podrazumijevaju se: *ultravioletno – UV zračenje* (treba ga što je više moguće izbjegavati) te *infracrveno – IC zračenje* (riječ je zapravo o toplinskim zraka i treba ga posve izbjeći) (vidi Lazslo 2011: 95).

digitalizacije. Za potrebe određenja, koristit ćemo se dvama dokumentima – *Smjernicama za odabir građe za digitalizaciju* (2007) koje određuje Hrvatsko ministarstvo kulture i IFLA-inim *Smjernicama za projekte digitalizacije zbirki i fondova u javnom vlasništvu, posebno onih koji se čuvaju u bibliotekama i arhivima* (2011).

Smjernice za odabir građe za digitalizaciju

U propisivanju cilja i svrhe digitalizacije, Ministarstvo kulture prepoznaje sljedećih pet jedinica: 1. *Digitalizacija radi zaštite izvornika*, 2. *Digitalizacija radi poboljšanja dostupnosti građe*, 3. *Digitalizacija radi stvaranja novih proizvoda i usluga*, 4. *Digitalizacija radi upotpunjavanja fonda i suradnje*, 5. *Digitalizacija na zahtjev*.

Digitalizacija radi zaštite izvornika odnosi se na potrebu da se materijal koji je korišten u svrhe istraživanja očuva od štete korištenjem preslika koje ga u tu svrhu mogu zamijeniti. Vjerodostojnost dokumenta ovisi o ustanovi koja provodi digitalizaciju te tehnologiji kojom se ona izvršava, a budući da takav proces iziskuje izlaganje izvornika specifičnim uvjetima obrade, ovaj se kriterij svrhe i cilja, prema Ministarstvu, nužno nadovezuje na pitanje odabira građe za digitalizaciju. Izvornik se, kada je proces digitalizacije dovršen, može trajno pohraniti u spremište i na taj način bolje očuvati (vidi Ministarstvo kulture 2007: 2). Ministarstvo ujedno predlaže i određivanje prioriteta građe za digitalizaciju, dok procjenu vrši institucija, odgovorivši na pitanja koja se tiču vrijednosti dokumenta i stupnja njegova oštećenja, razloga zbog kojih je poželjno smanjiti učestalost njegove uporabe, frekventnosti korištenja, mogućnosti oštećivanja prilikom digitalizacije i troškova (vidi Ministarstvo kulture 2007: 2).

Digitalizacija radi poboljšanja dostupnosti građe odnosi se na mogućnosti koje korisnik može ostvariti nakon provođenja digitalizacije. Riječ je o demokratizaciji pristupa, odnosno o tome da se objekti koji se digitaliziraju iz statusa nedostupnog ili rijetko dostupnog, premjeste u polje pristupačnog. Istovremeno, institucije koje pružaju usluge pristupa digitaliziranoj građi povećavaju svoju korisničku bazu i pritom rade na strategijama vlastite vidljivosti (vidi Ministarstvo kulture 2007: 3). S obzirom da u radu na korisničkoj bazi i planu širenja takve baze nije dovoljno građu tek digitalizirati, Ministarstvo upozorava da je pozornost potrebno usmjeriti i na tehnologiju putem koje korisnik pristupa digitaliziranoj građi. Aplikacije i platforme kojima se korisnik služi trebale bi biti prilagođene njegovim potrebama – jednostavne za korištenje i intuitivne (vidi Ministarstvo kulture 2007: 3).

Digitalizacija radi stvaranja novih proizvoda i usluga jest svrha koja se usmjerava na mogućnosti koje se digitalizacijom stvaraju i koje digitaliziranu građu čine polifunkcionalnom. Naime kada korištenje građe nema nikakvih fizičkih posljedica na objekt koji se koristi, a što je slučaj s digitaliziranom građom, korisnik si može u pristupu dozvoliti veći stupanj slobode i objektu prilaziti onim strategijama koje zacrtava sam u okvirima svoga vremena, prostora i htijenja uopće (vidi Ministarstvo kulture 2007: 3).

Nove su usluge koje Ministarstvo prepoznaje u digitalizaciji:

-povezivanje zbirki ili dijelova zbirki i njihovih metapodataka u samoj ustanovi i zbirki ostalih ustanova,

-povezivanje različitih vrsta digitalne građe (slika, tekst, zvuk) u multimedijske zbirke i virtualne izložbe,

- povezivanje formalnih i neformalnih publikacija (korespondencija, znanstveni radovi i dr.),

- izrada novih proizvoda u kojima ustanova postaje nakladnik (objavljivanje faksimila, CD-ROM-ova,

tiskanje kataloga, plakata, razglednica i sl.),

- razvoj novih usluga kao, npr., dostave i raspačavanja primjeraka građe (međuknjižničnom posudbom, izradom primjeraka na zahtjev, tiskanjem na zahtjev itd.) (Ministarstvo kulture 2007: 4).

Digitalizacija radi upotpunjavanja fonda i suradnje podrazumijeva mogućnost uspostave veze između određenih ustanova te korištenja preslika koje bi činile dodatnu jedinicu fonda ustanove koja preuzima digitalnu presliku (vidi *Ministarstvo kulture 2007: 4*). Na ovom ćemo mjestu morati umetnuti komentar koji upire u smisao ovakvog cilja digitalizacije. Iako je, nedvojbeno, plemenito raditi na strategiji umrežavanja institucija koje stvaraju baze digitalizirane građe, ostaje nejasno na koji bi način institucija koja ne posjeduje izvornik dobivanjem preslike mogla popuniti svoj fond građe. Naime preuzimanje digitalne preslike od matične institucije nema nikakvu implikaciju na materijalnu građu, ali istovremeno stvara zbrku u statusu takve građe. Kada bi preporuka bila korištenje poveznica među institucijama davanjem prostora na mrežnim stranicama, korisnik bi se mnogo intuitivnije mogao koristiti digitaliziranim sadržajem. Ako, s druge strane, do prijedloga dolazi kako bi se nacionalne institucije povezale s inozemcima, također se kao prihvatljivije rješenje nameće mogućnost prijevoda mrežne stranice na strani jezik ili davanje mrežnoga prostora koji će korisniku dati uvid u suradnju, ali ga isto tako navesti da istraži matičnu instituciju izvornika i fundus koji nudi.

Digitalizacija na zahtjev jedna je od najzanimljivijih smjernica Ministarstva kada je u pitanju ostvarivanje svrhe digitalizacije. Ovaj se tip svrhe tiče korisničkih potreba i komunikacije s institucijom koja posjeduje građu, odnosno

otvaranju mogućnosti da se na temelju traženja koje korisnici ostvaruju krene u digitalizaciju one građe za kojom postoji poseban interes i koja se iz određenih razloga korisnicima čini poželjnom u digitalnom formatu (vidi Ministarstvo kulture 2007: 5).

Preduvjeti su koje procesu digitalizacije prepoznaje Ministarstvo *zadaje ustanove, korisnici, definiranje digitalne zbirke, osiguranje zaštite autorskog prava, kriteriji odabira i opseg projekta, vrsta i stanje izvornika* (Ministarstvo kulture 2007: 6). Takve kriterije i preduvjete trebalo bi shvatiti kao domene koje se moraju definirati pri ulasku u postupak digitalizacije, a prema kojima će se oblikovati način na koji se ona provodi. Iako to nije eksplicirano, kriteriji o kojima je riječ, pojavljuju se sukcesivno: krećemo od toga da institucija definira koja je njezina uloga u digitalizaciji, odnosno kojim se mjerilima vrednuje njezin rad i kvaliteta postupaka. Po definiranju zadaća, ustanova se usmjerava na korisničku bazu, ona analizira postojeće korisnike i njihove potrebe te na tim temeljima ustanovljuje strategije kojima će potrebama korisnika doskočiti te pružiti nove mogućnosti za potencijalne korisnike. Digitalna se zbirka usklađuje s rezultatima istraživanja korisničke baze i profila – prema onome što su korisnici izrazili, definira se struktura, vrsta sadržaja i način pristupa. S obzirom na tako utvrđen status digitalne zbirke, institucija je dužna učiniti sve što je potrebno da se na adekvatan način pristupi pitanju autorskih prava, dakle pitati se *mogućnosti su naše digitalne baze x i y, kojim formalnim okvirima pripadaju x i y, koje je dozvole potrebno ishodovati i koja je institucija nadležna za x i y tip upravljanja građom?* Kada su određeni uvjeti koji se odnose na autorska prava, moguće je definirati etape i opseg rada na konkretnom projektu digitalizacije te vidjeti koji će se dio knjižničkog fonda u kojoj etapi i na koji način digitalizirati. Fokus se u tom trenutku premješta na izvornike koji se digitaliziraju te osiguravanju materijalnih preduvjeta potrebnih za snimanje izvornika s obzirom na njegovu lokaciju, stupanj oštećenja i specifičan odnos koji ostvaruje prema

tehnologiji kojom se vrši neki postupak digitalizacije, primjerice, utjecaj svjetla blica na papir inkunabule (vidi Ministarstvo kulture 2007: 7-9).

Smjernice za projekte digitalizacije zbirki i fondova u javnom vlasništvu, posebno onih koji se čuvaju u bibliotekama i arhivima

IFLA-ine su *Smjernice* mnogo detaljnije od onih koje nudi Ministarstvo, što s obzirom na to da je u pitanju tijelo čija je primarna djelatnost na usmjerena informacijske znanosti, ne treba čuditi. *Smjernice* specificiraju odnos koji institucija koja se bavi digitalizacijom treba zauzeti prema pravnim, financijskim, kadrovskim, tehničkim i projektnim aspektima digitalizacije. Budući da IFLA-in priručnik obiluje konkretnim podacima koji koriste onima koji su zaduženi za određeni element digitalizacije, na ovome mjestu nećemo dublje ulaziti u njega, kako ne bismo zalutali u redundantnostima koje nam za ovaj stupanj teorijskog bavljenja nisu potrebne te ćemo se stoga ograničiti na uistinu temeljne informacije.

IFLA-ine *Smjernice* komplementarne su UNESCO-vom programu *Pamćenje svijeta*, što u praktičnom smislu znači kako su predložene strategije digitalizacije pisane kako bi ostvarile širi cilj *demokratizacije pristupa nasljeđu* te su konzistentne sa strategijama koje se na razini EU, ali i drugih zemalja, koriste kao unifikacijski mehanizam kulturnog razvoja. Osim potrebe za uspostavljanjem općega smjera digitalizacije, *Smjernice* nude i reviziju prethodnih projekata digitalizacije koje će institucije uputiti na moguće 'greške u koracima', odnosno primjere dobrih praksi (IFLA 2011: 9-13).

2. Digitalizacija kroz oprečnost digitalnog i analognog

2.1. Opće odrednice oprečnosti digitalnog i analognog

Svrha je uspostave razlikovanja digitalnog i analognog ponuditi čitatelju rada uvid u specifičnosti u kojima se ostvaruje digitalizacija, odnosno podcrtati one njezine osobitosti putem kojih nam koncept digitalne knjižnice može postati blizak. Analogno u tom smislu ulazi u odnos s klasičnom knjižnicom, dok digitalno upire u otvoreni koncept za razumijevanje kojeg trebamo predstaviti osnovnu terminologiju i povijesno oblikovanje dihotomije digitalno-analogno, povežavši ih ne samo s knjižnicom, već kulturom i tehnologijom uopće. Takav nam je širi okvir potreban kako bismo u potrazi za digitalnim statusom rijetke i vrijedne građe mogli stvoriti temelj iz kojeg se građa tog stupnja specifičnosti može tretirati u suvremenom društvu budući da svoj da je se iz okvira arhive postavlja u digitalni okvir.

Model kojim se koristimo u izlaganju teme ovoga rada jest deduktivan i posvećen je pitanju pojašnjavanja teorije, počevši od definiranja same digitalizacije. Naime kako bismo izvršili studiju utjecaja digitalizacije moramo najprije razumijeti što je digitalizacija i što ona znači u odnosu spram dokumenta koji je digitalan; što se događa sa informacijom kada je zabilježena i distribuirana u digitalnom obliku umjesto u pisanoj i printanoj formi na papiru. Postoji li značajna razlika osim očigledne promjene fizičkog medija ili pak digitalizacija utječe i na strukturnu te sadržajnu razinu dokumenta (vidi Mackenzie 2007: 93). Počinjemo s obzirom na prirodu koncepta same digitalizacije, posebice u odnosu spram dokumenta — usmjeravajući se potom na prijelaz iz analognog u digitalno kako bismo uočili koja se svojstva dokumenta mjenjaju prilikom tranzicije u digitalno.

Pojam digitalizirati informatičke je prirode, a nosi sljedeće značenje: *pretvoriti/pretvarati analogne podatke ili signale u digitalni, brojčani oblik*⁵. Prije kratkog vremena sve snimljene informacije bile su analogne, no u trenutku njihova pohranjivanja u računalo, raščlanjene su na brojeve 0 i 1 te sastavljene u binarni kod što je dovelo do promjene njihova karakter u vrlo preciznom smjeru. Naime u digitalnom svijetu svo je znanje podijeljeno u dva dijela: binarni brojevi 0 i 1 čine svojevrsni genetički kod podataka te omogućuju plodnost i umnožavanje informacija, dajući ljudima potenciju stvaranja, manipuliranja te dijeljenja podataka na način da se to doima korijenitim probražajem (vidi Smith, 1999). Prema tome dolazi do razbijanja tradicionalnog načina upravljanja fizičkim objektima jer prijelaz iz analognog u digitalno označava kulturnu revoluciju obzirom da se fizički aspekt predmeta mijenja (vidi Papy 2008: 5).

Bitna razlika između ranih faza računarstva i suvremene informacijske tehnologije leži u onome što je nedostajalo u početnoj fazi, a danas je postalo sveprisutno: tekstualni i grafički izvori informacija koji prenose značenja korisnicima te igraju važnu ulogu u njihovoj razmjeni znanja, uvida, mišljenja i ideja. Stoga je primjena informacijske tehnologije danas uglavnom usmjerena na stvaranje, distribuciju, skladištenje te pristupanje produktima uma, oslanjajući se na komunikaciju prije nego obradu, a u središtu tog razvoja leži preobražaj informacijskih resursa iz analognih u digitalne oblike (vidi Mackenzie 2007: 94).

Kod stvaranja digitalno kodiranih podataka znamenkama se dodjeljuju brojčane, stalne vrijednosti tako da se postiže velika preciznost u zamjenu za infinitezimalne gradacije koje nose značenje u analognim oblicima. Želimo li takvu situaciju oprimjeriti, dovoljno je zamisliti da je digitalizaciji podvrgnuta

⁵ URL: <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>, preuzeto: 4. siječnja 2015.

fotografija s ciljem da je se vidi na zaslonu računala. Naime izvorni, trajni ton slike podijeljen je na točkice s pridruženim vrijednostima koje su mapirane na koordinatnoj mreži. Uzorak točkica je zapamćen te ponovno sastavljen pomoću računala putem naredbe (vidi Smith, 1999). Ti komadići podataka mogu se pregrupirati jednostavnom manipulacijom te skupiti za pohranu. Naime voluminozne enciklopedije koje u analognom obliku zauzimaju metre polica, digitalizacijom mogu biti svedene na sićušan prostor diska računala uz mogućnost pretraživanja na različite načine osim po abecednom redu. S obzirom na to ostvarivim postaje pretraživanje koje bi bilo nezamislivo imajući samo analognu kopiju na papiru ili mikrofilmu (Smith, 1999).

Pojava prenošenja tekstualne i vizualne građe u elektronički oblik u svojoj je gradaciji, a izvire iz činjenice da upravo digitalna snimka omogućava izradu savršenih kopija digitaliziranih artefakata, *njihovo objavljivanje na različitim medijima, jednostavno raspačavanje i širenje na mreže te lociranje, pretraživanje i pronalaženje njihovog sadržaja* (Katić 2003:34). Sukladno tome prvi korak digitalne revolucije je dematerijalizacija dokumenta (vidi Papy 2008: 6).

U uvodnim je navodima već spomenuto da izvornik i produkt njegove digitalizacije nisu u odnosu supstitucije jer digitalizirani objekt otkriva neka svojstva izvornog objekta, ali ima drugačiju funkciju te uspostavlja drugačije odnose. Kratko ćemo se osvrnuti na nekoliko općih aspekata digitalizacije koji se odnose na temeljnu razliku između analognog i digitalnog, a oni uključuju prirodu umreženosti (*networked nature*), promjenjivost (*infixity*) i dinamične karakteristike digitalnog dokumenta. Navedene osobine za posljedicu imaju dva pitanja: pojam autentičnosti (*authenticity*) te razinu kontrole (*control*) nad oblikom i sadržajem, postulirajući pojam funkcionalnosti (*functionality*) kao fundamentalnu značajku digitalnog (vidi Mackenzie 2007: 97).

2.2. Pojam knjižnice: o (su)odnosu tradicionalne i digitalne knjižnice

Pišući o odnosu knjižnice i društva, Katica Tadić, knjižnicu postavlja u povijesni kontekst. Potrebno je, naime, uočiti kako knjižnicu ne možemo odrediti esencijalistički i fiksirati je u neku njezinu trenutku te na tim temeljima zaključiti koja je funkcija i uloga knjižnice. Tadić kreće od opisa prve knjižnice, koja služi pohrani podataka i očuvanju društvenog poretka, prema osamnaestostoljetnoj, građanskoj, knjižnici, zatim devetnaestostoljetnoj knjižnici koja koristi benefite tehničkih inovacija, kako bi u dvadesetome stoljeću uočila knjižnicu novoga cilja – onu koja povezuje i posreduje ljudskome znanju i iskustvu (vidi Tadić 1994: 15). Knjižničarstvo i znanost, prema Tadić, u bliskome su odnosu, budući da će prakse prvoga, ovisiti o rezultatima potonjeg, ali usto i podsjećati na čovjeka kao onoga kojemu je znanost namijenjena (vidi Tadić 1994: 15). Ipak, za razliku od znanosti, knjižnice uživaju status nevidljivih, one kao da postoje na margini društvenih djelatnosti i pružaju most prema centru kojeg čini znanost. Slijedeći prema tome dvosmjernu ovisnost društva i knjižnice, Tadić napominje kako djelatnost knjižnice uvijek zrcali usmjerenje društva kojemu služi (vidi Tadić 1994: 15). Definicija knjižnice koja se prema takvu odnosu izvodi, uključuje:

- *zgradu ili prostorije u kojima su smještene knjige i u kojima se korisnicima nude raznolike knjižnične usluge;*
- *zbirku knjiga i druge građe (npr. privatna knjižnica/biblioteka, javna knjižnica/biblioteka) koja ne mora biti uređena prema načelima knjižničarske struke;*

- *nakladničku cjelinu (zbirku), poput npr. Biblioteke Hit, Knjižnice Matice hrvatske* (Tadić 1994: 20).

Kao što vidimo, definicija knjižnice kojom se koristimo, nastaje induktivno – promatranjem djelatnosti knjižnice, njezina se uloga definira. Ovo, dakako, ne znači kako novo djelovanje knjižnice nije na neki način strateški određeno⁶, već kako u skladu s takvim projektima, svojoj definiciji knjižnice kao ustanove dodajemo još jedan opis, šireći pritom semantičko polje koje u određenoga govornika pojam knjižnice zaziva.

Iz tog razloga, potrebi da se zahvate novine u sustavu, nije neobično da se spram samog Tadićina djela *Rad u knjižnici*, kao klasika i kanona informacijske znanosti u Hrvatskoj, kao svojevrsan odgovor i kontinuanta pojavljuje djelo Vesne Turčin i Lovre Valčića *Rad u digitalnoj knjižnici* (2002). Autori prema ideji i terminu klasične knjižnice, u odnos razlikovanja postavljaju termine *elektronička, virtualna, hibridna i digitalna knjižnica*. Definicije koje se pripisuju ovim terminima, glase:

1. Elektroničke knjižnice – *one knjižnice koje imaju baze podataka u elektroničkom mediju dostupne online (On Line Public Access - OPAC), a uz tu uslugu u stanju su elektroničkim putem primiti i dostavljati podatke o građi ili samu knjižničnu građu (faksovi članaka, e-mail odgovori na postavljena pitanja, rezervacije knjiga i sl.)*(Turčin, Valčić 2002: 4).

2. Virtualne knjižnice – *distribuirane digitalne knjižnice (ili zbirke elektroničke građe kako su se digitalne knjižnice ponekad nazivale u ranijem razdoblju), virtualne su knjižnice u pravom smislu netvarne (bez tvari odnosno materije), tj.*

⁶ Na tom se mjestu prepoznaje značaj informacijskih znanosti i institucija koje u dijalogu na nacionalnim i međunarodnim razinama planiraju njezino djelovanje.

knjižnice bez zidova, u stalnoj interakciji na Internetu (ili nekom drugom mrežnom okruženju)(Turčin, Valčić 2002: 4).

3. Hibridna knjižnica - *one knjižnice u kojima se objedinjuje rad s građom na svim medijima. Termin se posebno koristi u projektima izgradnje knjižnica u Velikoj Britaniji. Polazeći od postavke da knjižnice trebaju osigurati integrirani pristup građi bez obzira na medij n nositelj informacija, valja voditi računa o njenoj integraciji s tradicionalnom knjižnicom, u takozvanu 'hibridnu knjižnicu'* (Turčin, Valčić 2002: 4).

4. Digitalna knjižnica – *organizacije koje osiguravaju sredstva, uključujući specijalizirano osoblje, za odabir, strukturiranje, pružanje intelektualnog pristupa, interpretiranje, distribuiranje, zaštitu integriteta i osiguranje dugovječnosti zbirke digitalnih djela kako bi bila lako i ekonomski dostupna za korištenje definiranoj zajednici ili skupu zajednica* (Turčin, Valčić 2002: 4).

Kao što možemo vidjeti, pojam digitalne knjižnice, sadržajno je najkompleksniji te može obuhvatiti gotovo sve elemente potrebne za definiranje ostalih termina. S jedne strane, on na elektroničku knjižnicu nalikuje mogućnošću pretraživanja i bazom, virtualnu stupnjem interakcije i usmjerenošću na korisnika, hibridnu odnosom prema tradicionalnoj, a s druge, njima dodaje element infrastrukture i stalnog istraživanja.

U IFLA-inu *Manifestu za digitalne knjižnice*, pojam je digitalne knjižnice uspostavljen definicijom:

Digitalna knjižnica je online zbirka digitalnih objekata provjerene kvalitete, koji su izrađeni ili prikupljeni i kojima se upravlja u skladu s međunarodno prihvaćenim načelima za izgradnju zbirke i koje su dostupne na suvisao i održivi način, podržane uslugama neophodnima za omogućivanje korisnicima dohvaćanja i iskorištavanja izvora (IFLA 2010: 1).

Kao što možemo uočiti, definicija kojom se koristi IFLA također podrazumijeva infrastrukturu te terminima *suvisao*, *održivi* i *prihvaćeni* već u jezgri pojma digitalne knjižnice pronalazi evaluativna načela koja digitalnome omogućuju da se pred korisnika postavi kao knjižnica tek onda kada zadovoljava određene principe. IFLA, naime, u digitalnoj knjižnici ne vidi raskid s temeljima tradicionalne knjižnice, već digitalizaciju prihvaća kao ekstenziju knjižničnih usluga u suvremenome dobu (vidi IFLA 2010: 1).

ELIBDA s IFLA-om dijeli ovaj pristup te u digitalnoj knjižnici pronalazi maksimu *Pravo na e-čitanje*, mogućnost da se u okvirima knjižnice legalno posuđuju e-knjige, a isticanjem kako *knjižnice jamče slobodan pristup sadržajima* (ELIBDA 2013: 1), podsjeća se na to kako je informacija, neovisno o svom formatu, uz korisnika, srž knjižnične djelatnosti te nema pravih razloga da između slobode pristupa, tradicionalnog/analognog i digitalnog, postoji razlika.

Razlika do koje ipak dolazimo, javlja se na drugome mjestu, a riječ je prvenstveno o ulozi knjižničara koji se prema analognoj i digitalnoj gradi drugačije odnose. Prema Babrari Hull, distinkcija se pojavljuje između čuvara knjiga i znanja, što je obilježje tradicionalnog knjižničara, te onoga tko omogućuje pristup informaciji, čime se postulira digitalni knjižničar (vidi Hull u Vrana 2010: 26). Razlika između dviju knjižnica, stoga nije u općoj funkciji, jer obje vrste knjižnice služe znanju, već mehanizmima koji se odnose na prirodu informacije. Radovan Vrana, iz tog razloga, u odnosu dviju knjižnica vidi priliku za suradnju, odnosno mogućnost jedne da otvori svoje zidove (tradicionalna knjižnica) i mogućnost druge da djeluje bez njih (vidi Vrana 2010: 28). Michael Gorman zalaže se za pojam cjelovite knjižnice, koja niti tehnologiju, ali niti tradiciju, ne vidi kao problem pojma knjižnice, budući da ona, spojivši svoj fizički i digitalni aspekt, može djelovati kao institucija u balansu koja novine

koristi kako bi povećala opseg svojih djelatnosti i kvalitetu rada, ne radeći pritom na uštrb nijednog od svojih vidova (vidi Gorman 2006: 12).

Pojam ćemo digitalne knjižnice u okvirima ovoga rada sa srodnim oblicima koristiti sinonimno, budući da smatramo kako je upravo tim pojmom od svih navedenih zahvaćen najviši stupanj razvoja knjižnica u digitalnom kontekstu, odnosno kako, u težnji da se usmjerimo na proces, svi prethodno navedeni oblici zapravo streme takvom obliku digitalizacije.

2.3. *Priroda umreženosti digitalnog dokumenta*

Digitalizacija se ne može promatrati kao izolirani razvoj, baš kao ni drugi tehnološki fenomeni, već kao onaj koji funkcionira unutar određenog tehnološkog konteksta. Konkretnije to znači da ona ne podrazumijeva samo preobrazbu komunikacije od analogne u digitalnu, već i prisvajanje čitavog niza tehničkih uređaja, sistema i procedura. Tehnološki kontekst uključuje, između ostalog i posjedovanje osobnog računala te mreže, dakle interneta. Naime, osobno računalo omogućuje informacijskoj tehnologiji funkcioniranje kao da se radi o produžetku ljudskog tijela (*extended body*), poput instrumenta koji služi za čitanje i pisanje, dok mreža pričvršćuje taj *produžetak tijela* mnoštvu drugih individualaca i grupa (vidi Mackenzie 2007: 97). Jasna je stoga činjenica da je za tijelo digitalnih izvora (*body of digital resources*) obvezna karakteristika formiranje dinamičnog sustava potrebnog kako bi *tijelo* postalo sastavni dio elektroničke mreže koja osigurava sredstva za komunikaciju. To objašnjava i fenomen korištenja digitalnih dokumenata u akademskoj zajednici i inače, gotovo u cijelosti baziranog na umreženim izvorima prije nego na *offline* izvorima. Razlog tomu leži ne samo u faktu da je mreža (*network*) primjerenija metoda širenja informacije, već i radi toga što smo dosegli stupanj svojevrstne ovisnosti o otvorenom, dinamičnom sistemu koji može postojati samo u kontekstu mreže. Stoga je potrebno promatrati digitalizaciju kroz prizmu

umreženosti digitalne infrastrukture (*networked digital infrastructure*) satkanu upravo od ugrađenih dokumenata. Teoretski iz toga proizlazi da su digitalne, umrežene informacije podrazumijevajuće isključivo kroz globalnu prisutnost preko mreže. Globalna dostupnost (*globality*), upravljivost resursa (*controllability*) i neograničena povezanost (*connectivity*) postali su temeljna obilježja na temelju kojih razlikujemo digitalne, mrežne izvore od printanih, analognih izvora (vidi Mackenzie 2007: 99).

2.4. Promjenjivost digitalnog dokumenta

Još jedan od elemenata digitalizacije putem kojeg se ogleda razlika među analognim i digitalnim jest pitanje promjenjivosti/nepromjenivosti dokumenta. Jedna od najvažnijih osobina informacija u digitalnom obliku jest ta da po samoj svojoj prirodi nije nepromjenjiva na način na koji je to tekst tiskan na papiru. Digitalni tekstovi nisu konačni niti završeni, baš kao što nisu ni fiksni u svojoj suštini ili obliku osim kada se ispisuje fizički primjerak — no može se lako mijenjati bez traga brisanja ili dopune. Fleksibilnost je glavno svojstvo digitalne informacije bivajući upravo ono što volimo kod teksta pretočena u programu za obradu teksta. Naime jednostavno je uređivati, formatirati i ispisivati u različitim iteracijama bez napora potrebnog za proizvodnju fizičke kopije iz pisaćeg stroja. To je jedan od razloga zašto vizualni dizajneri vole računalno potpomognute programe za dizajn. Brzo i bez napora može se prizvati neograničeni broj varijacija neke vrijednosti, boje, oblika te rasporeda umjesto predočavanja u mislima kako različite vizualne mogućnosti mogu izgledati. Nadalje možemo stvoriti beskrajn broj istovjetnih primjeraka iz digitalne datoteke jer se ona ne raspada temeljem kopiranja (vidi Smith, 1999). S druge strane trajnost ili čvrstoća (*fixity*) značajno je svojstvo printanog medija jer ono što je metnuto na papir ne može se lako mijenjati bez ostavljanja vidljivih tragova. Nepromjenjivost tiskanih dokumenata ne podrazumijeva samo zaštitu od

prijevare, već dokumentu ujedno pridaje određeni stupanj samostalnosti. Nakon što je objavljena, tiskana informacija prestaje biti pod kontrolom autora ili izdavača te ostaje istom izjavom sve dok zadnji njen primjerak ne iščezne. Naime, izvorni je tekst učvršćen jednom za svagda — bilo koja revizija ili novo izdanje smatra se novim dokumentom, odvojenim od originala (vidi Mackenzie 2007: 101).

Trajnost tiskanog dokumenta korisna je karakteristika gledajući iz ovih stanovišta: povećava vjerodostojnost dokumenta; funkcionira kao dokaz i pouzdani povijesni zapis; pruža određenu zaštitu protiv prijevare (npr. u kontekstu akademske zajednice gdje certifikacija dokumenta odigrava veliku ulogu). No može biti shvaćena i kao ograničenje jer ne dopušta dokumentu da odražava promjene. U tom se pogledu, kao što je već spomenuto, digitalni dokumenti bitno razlikuju budući da se unatoč razdjeljivanju nosača i sadržaja, intervencije u sadržini lako ostvaruju, ne odražavajući se pri tome u fizičkim i tehničkim karakteristikama dokumenta. Promjena sadržaja ne utječe na medij na kojemu se bilježe informacije, a digitalizirani informacijski izvori bivaju dostupniji i lako im je pristupiti preko mreže. Nedostatak čvrstoće bitno je svojstvo ove vrste izvora informacija, a na taj su način i dizajnirane. Digitalni dokument koji odražava trenutno stanje na precizan trenutak kada se konzultira, predstavlja temeljni odmak od tradicionalnog ne-digitalnog dokumenta (vidi Mackenzie 2007: 102). Spomenimo da je promjenjivost digitalnih dokumenata svojstvo koje ovisi o izvanjskim operacijama, odnoseći se na promjene koje se primijenjuju na dokument (vidi Mackenzie 2007: 107).

2.5. *Dinamične karakteristike digitalnog dokumenta*

Neophodno je spomenuti posljednji element digitalizacije putem kojeg se odražava razlika među analognog i digitalnog, a riječ je o dinamičkoj karakteristici digitalnog dokumenta. Shodno tomu iskazivanje dinamičke prirode digitalnih dokumenata omogućava uključenje ne-statičkih vrsta informacija poput animacija, pokretnih slika (*video*) i zvuka, čiji je zajednički nazivnik multimedija. Kao što je vidljivo iz navoda, radi se o bitnoj dodatnoj vrijednosti digitalnog dokumenta u odnosu spram dokumenta u tiskanome obliku koji to ne može postići. Poteže se pitanje na koji način multimedija pridonosi promjenjivosti (*infixity*) digitalnog dokumenta, budući da je multimedijalni sadržaj dokumenta u smislu bitova i bajtova nepromjenjiv, čvrst. No ono što se mijenja je manifestacija sadržaja prema korisniku (vidi Mackenzie 2007: 103). Mogućnost prilagodbe informacija specifičnom, zahtjevnijem kontekstu i obliku korištenja pruža razne vrste vjerojatnosti za stvaranje novih kategorija dokumenata koji će potencijalno pružiti brojne pogodnosti u određenim situacijama. Slučajevi su to kada informacije bivaju promijenjene namjerno, često i kontekstualno – što znači da su informacije prilagođene (ili pretpostavljene za prilagodbu kroz odgovarajući sistem ili postupak) od strane tvorca ili održavatelja u specifičnim okolnostima, utoliko često koliko je potrebno kako bi se postigao određeni rezultat. Za opisivanje takve vrste informacija koristi se pojam dinamičke informacije (*dynamic information*). Njih se u potpunosti ne može opisati kroz uvjete njihova sadržaja, uključujući i oblik u kojemu se manifestira sadržaj, bez opisa kako se taj sadržaj i/ili forma mijenjala tijekom vremena. Postoje četiri strategije koje se upotrebljavaju pri izradi dinamičkih dokumenata:

- praćenje (*monitoring*): kontinuirana prilagodba sadržaja dokumenta trenutnoga stanja u realnom vremenu (npr. dokument koji odražava trenutnu temperaturu, dokument sa slikom generiranom web-kamerom)
- ažuriranje (*updating*): često i redovito prilagođavanje, i do nekoliko puta na dan, sadržaja dokumenta novim informacijama koje su postale dostupne (npr. kontekst on-line novina ili web-stranica s vijestima)
- revizija (*revising*): povremeno mijenjanje sadržaja dokumenta (npr. odražavanje promjena uviđenih od strane autora, ispravljanje grešaka)
- proširenje (*expanding*): dodavanje materijala kao što su bilješke, komentari korisnika, linkovi na sadržaj dokumenta (vidi Mackenzie 2007: 104).

Praćenje i ažuriranje su strategije koje se ne odnose na tiskane dokumente te u mnogim slučajevima rezultiraju novim vrstama digitalnih dokumenata, dok se proširivanje i revizija uobičajaju primjeniti na već postojeće vrste dokumenata koje najvjerojatnije imaju i svoju printanu formu. Što se tiče osobina promjenjivosti/nepromjenjivosti, prve tri strategije su dinamično ažurirane što znači da se mijenjaju izvornici pridonoseći time promjenjivosti, fluidnosti dokumenta. Strategija širenja podrazumijeva dodavanje nečega dokumentu, ali ne i mijenjanje izvornika dokumenta (vidi Mackenzie 2007: 104). Dinamička se priroda digitalnih informacija ne odnosi samo na što autor želi definirati kao svoj sadržaj, već se može odnositi i na dinamiku korisničkog okruženja. Za razliku od fiksnih, nepromjenjivih izvora informacija, digitalni se dokumenti mogu kontekstualizirati prilagođavajući se specifičnim zahtjevima korisnika. Stoga i na relaciji dinamičkih dokumenata s obzirom na korisnika, točnije informacijskog sustava i korisnika uočavamo postojanje raznih strategija:

- personalizacija (*personalization*): koristi osobne karakteristike korisnika za definiranje sadržaja informativnog izvora

- generiranje (*generation*): koristi podatke iz upita (kao input korisnika) za definiranje sadržaja informativnog izvora
- modulacija (*modularization*): koristi navigacijsko ponašanje korisnika za odabir komponente informativnog izvora zahtijevajući izravnu interakciju između korisnika i informacijskog sustava dokumenta (vidi Mackenzie 2007: 105).

2.6. *Konkluzivno o definiranju digitalnog*

Već je spomenuto da opisane osobine⁷ za posljedicu imaju dva pitanja: pojam autentičnosti (*authenticity*) te razinu kontrole (*control*) nad oblikom i sadržajem, postulirajući pojam funkcionalnosti (*functionality*) kao fundamentalnu značajku digitalnog. Isto tako, dinamičke podatke definirali smo kao informacije koje vremenom bivaju mijenjane kroz svoju formu i sadržaj čime smo potvrdili još jednu značajnu diferencijaciju među digitalnim i analognim. Preobrazba dokumenta može biti učinjena s dobrom ili lošom namjerom, a ovlasti mijenjanja posjeduju oni odgovorni za sadržaj (npr. u autorovim je ovlastima funkcija kontrole medija) baš kao i sudionici u informacijskom lancu, točnije funkcija kontrolne strategije i čitatelju dozvoljava konstruiranje informativnoga sadržaja – takve situacije problematizira koncept autentičnosti. Gotovo je nemoguće utvrditi autentičnost digitalnih podataka bez posebnih i kompliciranih tehničkih mjere kao što su šifriranje, potpisi (npr. *checksums*), digitalni vodeni pečati (*watermarks*), steganografija, sigurno arhivirane referentne kopije i pouzdani dokumenti poput PDF-a (vidi Mackenzie 2007: 105). Koncept autentičnosti u kontekstu dinamičnih dokumenata zapravo je puno kompliciraniji, no ovim smo radom samo željeli ukazati na njega kao implikaciju, dok bi detaljnija analiza bila zanimljivom temom za neko novo znanstveno istraživanje. Uzgred ćemo spomenuti i pitanje kontrole nad oblikom i sadržajem kako bismo zaokružili tematsku okosnicu ovog rada. Naime tehnologija nikada nije agent vlastitih promjena jer uvijek djeluje unutar društvenog konteksta, a ljudi je ponekad zloupotrebljavajući koriste bilo namjerno ili nehotice, bilo očekivano ili neočekivano.

⁷ Priroda umreženosti (*networked nature*), promjenjivost (*infixity*) i dinamičke karakteristike digitalnog dokumenta.

Digitalni dokumenti su sposobni obavljati radnje koje se promatraču mogu doimati kao neka vrsta *inteligentnog ponašanja*, dajući do znanja da su inteligentni dokumenti softverski proizvod čije su karakteristike mogućnost stjecanja znaja o vanjskom svijetu i korisniku, a sposobni su mu i „nauditi“; dorasli su donošenju odluka odlučujući koje su akcije dopuštene, od koga, kada, u kojem kontekstu i na koliko dugo. Upravo iz toga izvire visoki stupanj autrove kontrole ili nekog drugog nositelja prava, posebice ako je dokument ukalupljen unutar okruženja za upravljanje digitalnim pravima. Uporaba takvih zaštitnih mehanizama kontrole popratna je pojava ekonomskih interesa vlasnika autorskih prava, a olakšana je zakonskim zbivanjima koja omogućuju veću kontrolu nositeljima prava. Zbog toga je značajno da digitalizacija dovodi do svojevrsnog zatvaranja dokumenta (*the closing of the document*) na što ukazuje postojanje informacija s ugrađenim mehanizmima kontrole koji posjeduju sposobnost namjernog ograničavanja odlučujući u kojoj im se mjeri može pristupiti – od koga, na koji način, u kojem okruženju i unutar kojeg vremenskog okvira (vidi Mackenzie 2007: 115).

2.7. *Knjižnice bez zidova*

*San o virtualnoj knjižnici sada nam se javlja ne zbog toga što nam obećava
uzbudljivu budućnost, već stoga što nam obećava budućnost koja će biti poput
prošlosti, ali bolja i brža⁸.*

—James J. O'Donnell, *Avatars of the Word*

Tendencijom svake suvremene knjižnice smatra se uvažavanje tehnoloških napretka i promjena kako bi bila sveopća umrežena informacijska središnjica koja svojim korisnicima omogućuje pristup vrelu informacija. S obzirom na gotovo svakodnevne smjene u informacijskoj, a samim time i komunikacijskoj tehnologiji, kroz brojna dostignuća u izumima i načinu na koji funkcioniraju, valja voditi računa da je proporcionalno tome i pred strukom sve više okušavanja snaga prilikom obrade knjižnične građe, a kamoli tek digitalizacije iste. Uvažavajući činjenicu da se pod digitalizacijom građe, a posebice one zahtjevne, podrazumijeva program iznjedren pred knjižničarsku struku te ujedno njenu sposobnost izvođenja rješenja prilikom obujmljivanja novonastalih promjena – opažamo da se radi se svojevrsnom činu izazivanja. Naravno, zahtjevi za novim rješenjima ostvaruju se uvelike u ime samih korisnika knjižničnih programa i usluga koji bivaju mjerilom utjecaja, pozivajući na pretvorbu teksta i vizualnih materijala u digitalni oblik.

Digitalna pretvorba knjižnične građe rapidno je uznapredovala posljednjih godina djelujući obećavajuće u vidu nastavka širenja svog dosega te brzine

⁸ Prema: *The dream of the virtual library comes forward now not because it promises an exciting future, but because it promises a future that will be just like the past, only better and faster.* Citat Jamesa J. O'Donnella preuzet je iz članka *Report – Why Digitize?* (1999) autorice Abby Smith radi komplementarnosti s tematikom o knjižnicama bez zidova koja se obrađuje u ovome radu.

kojom se izvodi. Dokazano je da je moguće digitalizirati gotovo svaki format i medij koji je u posjedstvu knjižnice, od mapa i manuskripta, pokretnih slika i glazbenih snimaka. Upotreba hardvera i softvera za snimanje stavki s ciljem konvertiranja u bitove (*bit*) i bajtove (*bytes*), usklađeno s brzorastućim praksama za opisivanje i preuzimanje digitalnih objekata, svojevrsno je temelje za doticanje teme o knjižnici bez zidova (*library without walls*). No bitno je za spomenuti da takva virtualna knjižnica ima svoju stvarnu cijenu. Menadžeri kulturnih institucija i oni zaduženi za pitanja politike vezane za digitalizaciju često se nalaze u situacijama da se bore za razumijevanje novih tehnologija, dokučujući implikacije tih skupova inovativnih rješenja – razumijevajući pri tome što digitalizacija neke zbirke znači za njihovu instituciju, njene pokrovitelje i korisnike (vidi Smith, 1999).

Zbog tehnološke i digitalne revolucije, uloge knjižničara i informativnih službenika doživjele su značajnu preobrazbu. Transformacija digitalizacije može se ustvrditi na dvije razine:

- papir više nije jedini mogući način objavljivanja teksta, bez obzira da li su dokumenti stvoreni u znanstvenim i kulturnim institucijama ili tvrtkama, svi se proizvode u elektroničkom obliku
- eksponencijalni rast digitalne dokumentacije uvelike je promijenio ljudsku percepciju o digitalnim dokumentima, oni više nisu iznimka te su sve češći, brojniji i može im se lakše pristupiti (vidi Papy 2008: 1).

Nijedna fizička struktura ne može obavljati dužnosti održavanja, promjene i osmišljanja kulturne baštine bez *online* potpore (vidi Mliharčić Hladnik 2008: 69).

Konzultirana literatura korištena za potrebe ovog rada uvelike upućuje na idejni oblik digitalizacije – *knjižnice bez zidova*, odnosno granica jer se uvođenje

elektroničkih sredstava u tradicionalnu knjižnicu pokazalo obećavajućim za postizanje djelotvornog pristupa *bilo kada, bilo gdje* (vidi Bishop 2003: 43). Takve virtualne knjižnice gdje su dokumenti računalno stvoreni, bez stabilne su potpore. S obzirom da su u dematerijaliziranom obliku njihove lokacije postaju beznačajne, što postulira predost univerzalnog pristupa. Digitalnom dokumentu istovremeno može pristupiti više korisnika – tisuće ljudi može vizualizirati i preuzeti dokument bez međusobnog ometanja.

Taj se fenomen strukture medijskih događaja današnjice može promatrati kroz transformaciju centralističkih prema distributivnim medijima, razlučujući s jedne strane centraliziranu praksu tiskanih i elektroničkih medija te distributivnih strategija nove paradigme, s druge strane (vidi Peović Vuković 2010: 79). Poslije povesa digitalizacije podataka koji je znak preoblikovao iz materijalnog u nematerijalni, *numerički i fleksibilni* («treperavi» znak); *posljednjih desetljeća svjedočimo transformaciji znaka prema distributivnoj arhitekturi Mreže* (Peović Vuković, 2011).

U svijetu centralističkih medija (televizija, radio, tiskovine) gdje su osoba (urednik) i medij kao institucija odgovorni za objavljivanje sadržaja moguća je “obustava distribucije”. No, distributivna struktura Mreže⁹ briše centar. Novi mediji označili su kraj vladavine, vrata i vratara, jer u eri Mreže korisnici postaju autori, urednici i distributeri (Peović Vuković 2010: 83). Arhitektura medija

⁹ *Struktura Mreže temelji se na protokolima, prvenstveno TCP/IP protokolu koji omogućava izravnu komunikaciju dviju točaka u mreži. Dijeljenje ne počiva na dijeljenju sadržaja već torrent dokumenata koji sadrže metapodatke o dijeljenim sadržajima uključujući i URL stranica na kojima se nalaze podaci. Dijeljenje se odvija na taj način da se identificira mreža lokacija korisnika koji istovremeno učitavaju i preuzimaju dokumente povezane s torrentima. Ova struktura definirala je Mrežu kao distributivni medij. U distribuiranoj mreži, rizomu, svaki čvor može uspostaviti direktnu komunikaciju s drugim čvorom bez da se prijavi hijerarhijskom posredniku, kako definira Alexander Galloway (Peović Vuković 2010: 82). Autorica je preuzela termin distributivni na kojemu inzistira Galloway, iako Manuel Castells rabi termin decentralizacije (vidi Peović Vuković 2010: 88).*

stoga ne podrazumijeva centralizirani sustav već distribuirani dijagram u čijoj su strukturi mrežni protokoli koji omogućuju izravnu komunikaciju dvaju računala (vidi Peović Vuković, 2011). *Distributivni dijagram kao opis arhitekture Mreže, koji uvodi Galloway, temelj je za proučavanje Mreže kao validnog kanala odašiljanja. Arhitektura Mreže omogućuje konzumaciju, no uz konzumaciju distributivni kanal omogućuje da mrežni digitalno proizvedeni artefakti budu spremi u formatu za distribuciju* (Peović Vuković, 2011).

Digitalna knjižnica je daleko od toga da bude homogena, njeni izvori, struktura i dokumenti vrlo su raznoliki te proizlaze iz unutarnje (institucionalne) proizvodnje, komercijalne produkcije, online zbirke itd. (vidi Papy 2008: 11).

Potrebno je naglasiti da digitalizacija nije prevencija (vidi Smith, 1999) te da se ciljem digitalizacije ne bi se trebalo smatrati mehaničko prenošenje na drugi medij radi dugotrajne zaštite. *Digitalizacija bi trebala biti kreativna zaštita u funkciji osiguravanja i poboljšanja pristupa znanja zabilježenom na tradicionalnom mediju, odnosno sadašnja uporaba* (Katić 2003: 35).

Sukladno tome digitalizaciju kao oblik zaštite treba razmatrati kroz funkciju pristupa. Razlozi za slabost digitalizacije kao svojevrsnog tretmana za prevenciju leži u nekoliko složenih razloga: zastarijevanje tehnologija tijekom vremena; izdržljivost¹⁰ novog medija; autentičnost i integritet reprezentiranog¹¹. No kao što smo već spomenuli, digitalizacija je svojevrsna demokratizacija pristupa akumuliranom ljudskom znanju (vidi Katić 2003: 7) koja nudi bolji put

¹⁰ Česta je situacija da je medij na kojemu se bilježi digitalna informacija po svojoj prirodi nestabilan. No, ono što je važnije i od same trajnosti medija jest potreba održavanja podataka svježim te kodiranim u čitljivim formatima datoteka (vidi Smith, 1999).

¹¹ Naime, postoje brojna istraživanja i razvojnih strategija koje se odnose na razrješavanje dileme koju predstavljaju zapanjujuća vjernost digitalnih kloniranja, uključujući metode za označavanje slika i njihovo pečatiranje, ali još nema vidljivog rješenja (vidi Smith, 1999).

prema sadržaju, mogućnostima serijskog gledanja nudeći materijale za učenje (digitalna učionica) te editirajući i uređivajući materijale prema potrebi korisnika (vidi Smith, 1999). Bitno je naglasiti da je karakteristike (novih) medija nužno promotriti kao posljedice, a ne pretvornike društva – niti televizija niti mreža nisu transformirale društvo, već su reflektirale promjene i zahtjeve društva (vidi Peović Vuković 2010: 82). Ako smo svjedoci nekih demokratizacija medija, jednako kao i totalitarnosti, taj proces mora biti produkt kulture isto kao i tehnologije. Kultura zahtjeva nove, fleksibilne i distributivne oblike subjektivnosti. Dakle da bi se razumijela suvremena digitalna paradigma mreže jednako je važno „pročitati“ društvene uvjete kao i analizirati strukturu medija (vidi Peović Vuković 2010: 227).

Vrijednosti su stoga prepoznate kroz intelektualnu kontrolu i mogućnost povezivanja sadržaja; obogaćeno iskustvo primanja sadržaja i manipulaciju istim; poticanje na nove oblike uporabe i širenja sadržaja; bolju kvalitetu te stvaranje virtualnih kolekcija. Ono što se prepoznaje kao svojevrsni gubitak, odnosno slabost digitalizacije jesu njeni visoki troškovi održavanja, baš kao i gubitak intrinzične vrijednosti sadržaja u mediju izvornika.

Prilikom problematiziranja ovakvih sadržina važno je imati na umu da ustanovljeni odnos nipošto nije zamjena analognog digitalnim (vidi Smith, 1999).

Zaključno, Jorge Luis Borges svojom pripovijetkom¹² *Babilonska knjižnica* (*The Library of Babel*) kao da proklamira povezivanje u zajedništvo čitavu napisanu

¹² Ulomak iz Borgesove *Babilonske knjižnice*: *These examples made it possible for a librarian of genius to discover the fundamental law of the Library. This thinker observed that all the books, no matter how diverse they might be, are made up of the same elements: the space, the period, the comma, the twenty-two letters of the alphabet. He also alleged a fact which travelers have confirmed: In the vast Library there are no two identical books. From these two incontrovertible premises he deduced that the Library is total and that its shelves register all the possible combinations of the twenty-odd orthographical symbols (a number which, though extremely vast,*

baštinu i znanje čovječanstva u jednom mjestu, smatrajući pod univerzumom upravo knjižnicu. Knjižničara pak naziva genijem i misliocem koji je lucidno osmotrio kako su sve knjige, bez obzira na svoju različitost, napravljene od istih elemenata: prostora, razdoblja, interpunkcija te svih slova abecede.

Borges tako pripovjeda o golemoj knjižnici sadržanoj u prostornom univerzumu heksagonskih soba međusobno povezanih stubištima i hodnicima. Knjižnica obuhvaća svo akumulirano znanje i sve knjige ikada napisane na svim jezicima svijeta, kao i sve varijante knjiga sa svim postojećim greškama te u svim stupnjevima smislenosti i istinitosti.

Ukazuje na korisnike knjižnica koji vjeruju u perfektu, ali složenu i u punoj mjeri neubrojivu logiku razmještaja prostorija i knjiga u njima. No unatoč činjenici da knjižnicu u jednom trenutku naziva besmislenom jer sadrži suviše nekatalogiziranih podataka koji knjižničara dovodi u beznađe, domišlja kako se ipak u meritumu knjižnice nalazi šestobridna prostorija koja sadrži registar, a knjižničar koji vrši nadzor nad njom posjeduje moći koje nalikuju Božjima.

Izvan svake sumnje, u suvremenom društvu kojeg odlikuju hiperveze i hipertekstovi ovakva Borgesova parabola o istovremenoj potrošnosti ljudske spoznaje s jedne te njenoj složenosti i nedokučivosti s druge strane, aktualizira pitanje knjižnice bez granica. Postavlja se pitanje da li informacijske i

is not infinite): Everything: the minutely detailed history of the future, the archangels' autobiographies, the faithful catalogues of the Library, thousands and thousands of false catalogues, the demonstration of the fallacy of those catalogues, the demonstration of the fallacy of the true catalogue, the Gnostic gospel of Basilides, the commentary on that gospel, the commentary on the commentary on that gospel, the true story of your death, the translation of every book in all languages, the interpolations of every book in all books. When it was proclaimed that the Library contained all books, the first impression was one of extravagant happiness (URL: http://hyperdiscordia.crywalt.com/library_of_babel.html, preuzeto: 25. siječnja 2015.)

komunikacijske tekovine poput mehanizama *open source* pretraživanja koje ne poznaju kraj s obzirom na broj, prostor, vrijeme ili veličinu potraživanih informacija, dovode u pitanje postojanje fizičkih knjižnica?

Borgesova je proklamacija opravdala, između ostalog, upornu potragu za rijetkim knjigama, zagubljenim edicijama i tekstovima koji su u svome nestajanju, zapovjedivši arhitektonski projekt za izgradnjom „građevine“ sposobne iskazati dobordošlicu svjetovima memorije (Chartier 1993: 38), a u tom se smjeru dotičemo i razloga digitalizacije zahtjevne građe.

3. Digitalne knjižnice u nacionalnim i stranim okvirima

U ovoj cjelini analizirat ćemo neke od značajnih primjera digitalizacije, prema strukturi primjer-komentar. Zahvaćene su djelatnosti digitalizacije koje se odvijaju u stvarnom vremenu postulirajući korisničko sada, a odnose se na mogućnosti instancirane u digitalnim platformama na koje nailazimo u nacionalnim i stranim okvirima. Zapravo, iskušati ćemo uporabu digitalnih knjižnica koje u svojoj ponudi nude pristup zahtjevnijoj građi te ćemo iz tog korisničkog rakursa komentirati konkretnu provedbu optimiziranja sustava digitalne tehnologije i digitalne kulture spram digitalnog korisnika. Kriteriji kojima se vodimo u analizi odnose na jednostavnost pristupa i proučavanja digitalnih zbirki te strukturiranost sučelja preko kojega dolazimo u dodir s digitaliziranom građom.

3.1. Strani okviri:

3.1.1. BHO British History Online

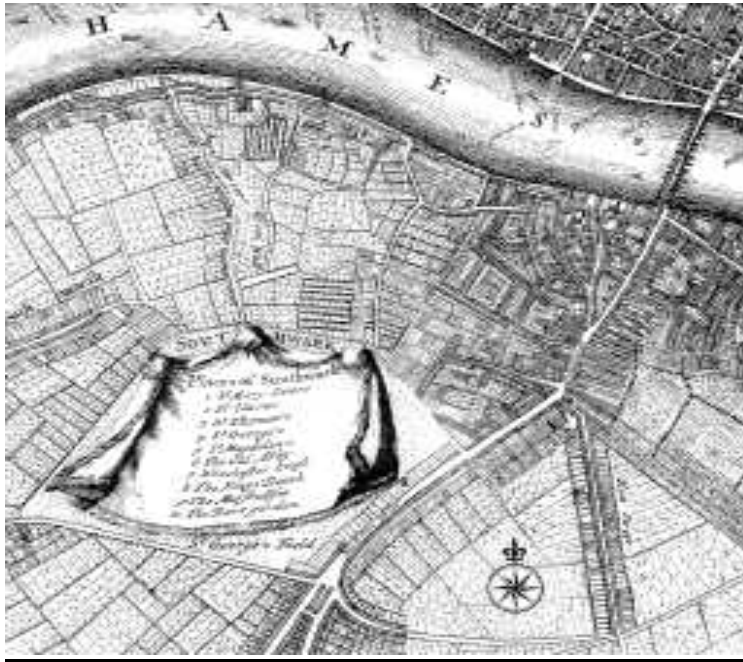
<https://www.british-history.ac.uk/>

Materijalni opis:

BHO baza je digitalna knjižnica koja se fokusira na artefakte britanske povijesti u periodu od 1300. do 1800. godine. Zbirka sadrži 1200 jedinica i

stalno se povećava. U izborniku digitalne knjižnice korisnik će pronaći sljedeće kategorije:

Full catalogue (Cijeli katalog), *Maps* (Karte), *Guides and Calendars* (Vodiči i kalendari), *Secondary texts* (Sekundarni tekstovi), *Primary sources* (Primarni izvori), *Datasets* (Skup podataka). Uz glavni izbornik, korisnik na BHO stranici nalazi i mogućnost da podatke pretražuje putem pretraživača korištenjem ključnih riječi ili naslova. Odabirom kategorije *Full catalogue* otvara se nova stranica na kojoj se nalazi abecedni popis svih artefakata navedenih prema naslovu i broju svezaka koje sadrže, dok se u zasebnom izborniku u padajućem slijedu javljaju još i ostale kategorije glavnoga izbornika (*Maps*, *Guides and Calendars*, *Secondary texts*, *Primary sources*, *Datasets*). Nove su kategorije padajućeg izbornika su *Subject* (Tema) u kojoj je moguće otvoriti tekstove koji se bave temama od administracije do urbanog života, *Place* (Mjesto) pod kojom se nalaze kategorije London do Wales te, naposljetku, *Period* (Razdoblje) u koju ulaze periodi od antike do 20. stoljeća. Otvaranje kategorije *Maps* korisniku će omogućiti izbor karata. Izbornici su oblikovani kao i u kategoriji *Full catalogue*. Odabirom neke od ponuđenih karata, korisnik pristupa digitalnoj slici koju može staviti na cijeli ekran (*full screen*) i prema želji smanjivati i povećavati. *Guides and Calendars* kategorija je koja se strukturno ne razlikuje od prethodnih izbornika, a odabirom čijih ćemo jedinica ući u tekstualnu građu. *Secondary texts* ponavljaju strukturni obrazac te za svako djelo u koje je moguće ući nude pregled sadržaja i naputke za citiranje, a sadržajno su koncipirani kao povjesničarski komentar na određene fenomene britanske povijesti. *Primary sources* nude pregled izvornih povijesnih zapisa i dokumenata te jednako kao i sljedeća kategorija *Datasets* zadržavaju prethodnu strukturu. Skupovi podataka prema određenom nazivniku sakupljaju građu koja upire na neki fenomen pa tako, primjerice, omogućuju korisniku pregled tekstualnih zapisa svih ugovora o trgovanju u nekome gradu.

Slika 1. Plan Londona *Londini angliae regni metropolis novissima & accuratissima: Autore Iacobo de la Feuille, 17. stoljeće* (URL: <https://www.british-history.ac.uk/no-series/london-map-de-la-feuille/1690> , preuzeto:18. siječnja 2015.)

Specifičnosti:

British History Online nudi mogućnost davanja povratne informacije te ima opciju za dijeljenja sadržaja putem društvenih mreža. Uza sve to ova digitalna knjižnica naglašava svoju edukacijsku funkcionalnost i među popratnim sadržajima baze, korisnik će pronaći, doduše prilično rudimentaran, skup prijedloga za proučavanje građe.

Evaluacija:

BHO nudi pregledan i jasno strukturiran uvid u sadržaje britanske povijesti te je korisniku vrlo lako snaći se nastranici ima li na umu točan

predmet pretrage. Vizualan identitet stranice oblikovan je prema načelu funkcionalnosti i takav da fokusira na građu koju stranica nudi. Najzanimljiviji dio digitalne knjižnice pripada kategoriji *Maps* budući da se na tom mjestu mogu pronaći digitalne preslike pravih karata. Manjak pak je vidljiv u ostalim kategorijama izbornika koje uz goli tekst html-oblika ne nude ništa što bi zadržalo pažnju ili barem prikazalo izvorni izgled objekta iz kojeg je tekst preuzet.

3.1.2. Digitalne zbirke *Getty Research Institutea*

http://www.getty.edu/research/tools/digital_collections/

Materijalni opis:

Digitalna zbirka *The Gatty Research Institutea* omogućuje slobodan pristup rastućem broju digitalizirani dokumenata iz *Research Library*, *Special Collections*, *Photo Archive* i *Institutional Archives*. Objedinjeni su materijali u vremenskom rasponu od 15. stoljeća do danas uključujući fotografije, knjige, manuskripte, arhive i radove na papiru. Na naslovnici knjižnice ponuđene su opcije uvida u nove i značajne digitalne dokumente (*New and Notable*) poput *Giulio Parigi's Voyage from Florence to Rome, 1616*; *Islamic Prayers and Poems, ca. 1700s*; *Buildings in Florence Selected by Michelangelo to be Demolished, 1529–30*; *Désiré Charnay's Photographs of American Ruins, 1862* itd. Odabirom na koju od ponuđenih opcija otvara se novi prozor na kojoj se nalazi detaljizirana indentifikacija dokumenta s podacima o stvarnom naslovu, autoru, materijalnom opisu, biografskim i povijesnim napomenama, sažetku, jeziku, općim napomenama, referencama, obliku i žanru, predmetnicama,

formatu, indetifikacijskom broju, uporabnim ograničenjima, prezistentnim poveznicama te poveznicom koja upućuje na pristup digitaliziranom dokumentu. Odabirom te poveznice opetovano se otvara novi prozor u kojem se pojavljuje digitalizirani dokument u visokoj kvaliteti te izvanrednoj rezoluciji, a kao dodatne opcije kojima se može pristupiti dokumentu javljaju se mogućnosti preuzimanja sadržaja (*download*), ispisa (*print*), zumiranja (*zoom out/zoom in*), rotacije (*rotate left/rotate right*), *best fit* te prikazivanje stvarne veličine dokumenta (*actual size*).

Na naslovnici digitalne knjižnice osim uvida u nove i značajne digitalne dokumente upućuje se i na poveznicu glavnog prikupljačkog područja (*Major Collecting Area*) čijim se odabirom otvara novi prozor pružajući pregled brojnih grupiranih zbirki: *Alchemy, Architecture and Design, Artists' Books and Small Press Publications, Artists' Letters, Dada and Surrealism Emblem Collection, Festivals, Italian Futurism, Japanese Avant-Garde, Optical Devices, Orientalist Photography, Prints, Russian Modernism, Sketchbooks, Video and Performance*. Te specijalne zbirke sastoje se od rijetkih i jedinstvenih materijala iz 15. stoljeća do danas: riječ je o skoro 50 000 rijetkih knjiga, više od 27 000 grafika i crteža u albumima, 800 kolekcija s rijetkim fotografijama te više od 12 000 rukopisa i arhiva, baš kao i optičkih uređaja i videa 20. stoljeća. Ti različiti izvori skupljeni su radi potreba istraživanja njihovih vrijednosti za brojne povjesničare umjetnosti i stručnjake u srodnim poljima. Zbirke predstavljaju neke od glavnih prikupljačkih područja Instituta.

Odabirom bilo koje od kategorija dobivaju se pojedinačni opisi specifičnosti zbirki, a za njihov je pregled potrebno ući u novu hipervezu na web-stranicama druge institucije, točnije matične ustanove – *The Getty*. Radi se o najvećoj svjetskoj kulturalnoj i filantropskoj organizaciji posvećenoj vizualnim umjetnostima koja se bavi prezerviranjem, proučavanjem te interpretiranjem

svjetske umjetničke ostavštine za dobrobit sadašnjih i budućih naraštaja. *The Getty Research Institute* jedan je od četiri konstitutivnih programa koje okuplja *The Getty* uz *The Getty Conservation Institute*, *The Getty Foundation* i *The J. Paul Getty Museum* čija sveukupna misija služi uopće zainteresiranoj javnosti te širokom spektru profesionalnih zajednica. Pri tome su uvjereni da je veći i dublji osjećaj za znanjem vizualnih umjetnosti i njihovom poviješću od ključne važnosti za promicanje vitlnog i civilnog duštva.

Na naslovnici digitalne knjižnice stoji poziv za istraživanjem, ali i uživanjem u njemu. Naime uz navedene načine pretraživanja javlja se i mogućnost da se podaci pretražuju putem pretraživača *Getty Search Gateway* koji dozvoljava korisnicima pretraživanje nekoliko repozitorija *The Gettyja*, uključujući zbirke baznih podataka, knjižnične kataloge, inventare kolekcija te arhive. Ovaj je alat osmišljen kako bi pomogao istraživačima, znanstvenicima i nastavnicima u otkrivanju raznih izvora dostupnih preko Getty zbirke satkane od zbiraka četiri konstitutivnih programa koje smo naveli. Korisnici mogu koristiti alat za pregledavanje kolekcije općenito prema vrsti izvora (npr. knjiga, fotografija, manuskripti, arhiva, karte itd.) ili izravno potraživati zahtjevnu građu povezanu s vrlo specifičnim temama (povijesna razdoblja, vrsta objekata itd.).

The Getty Research Institute, Los Angeles. ID no.: gri_2013_m_26_004. For higher resolution images visit: http://hdl.handle.net/10020/repro_perm.

Slika 2. Detalj iz Dalā'il al- khayrāt (Guide to Happiness) – islamske knjige molitva, 18. Stoljeće

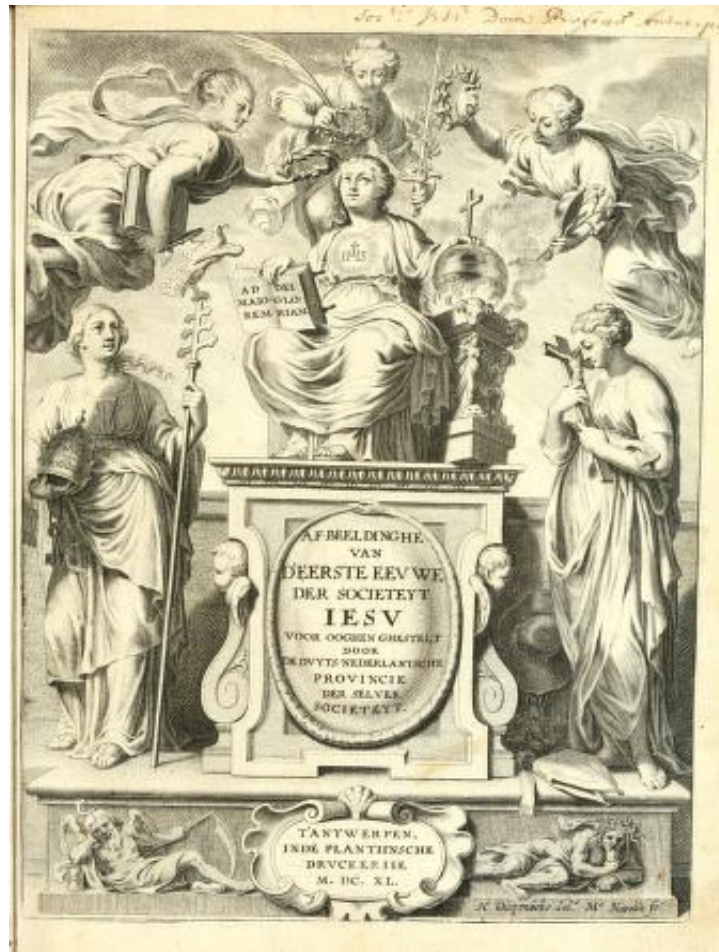
(URL:

**http://rosettaapp.getty.edu:1801/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE647353,
preuzeto: 19. siječnja 2015.)**

Specifičnosti:

Osebnostno svojstvo *The Getty Research Institute* koje smatramo izuzetnim za izdvojiti jest posjedovanje jedne od impozantnijih i najvećih vodećih kolekcija emblemskih knjiga, od kojih je većina i digitalizirana. Digitalizirana zbirka knjiga emblema očaravajuće je velika, a broji čak 1095 digitaliziranih jedinica u najvišoj kvaliteti (Slika 3.). Također digitalna knjižnica kontinuirano nudi savjete za pronalaženje građe za kojom je korisnik u potrazi, a nudi i

mogućnost davanja povratne informacije. Uza sve to naglašava svoju misiju posvećenu očuvanju kulturne baštine za sadašnje i buduće generacije.

Slika 3. Detalj iz knjige emblema Af-beeldinghe van d'eerste eeuwe der Societeyt Iesu, 17.stoljeće (URL: <https://archive.org/details/afbeeldinghevand00poir>, preuzeto: 19. siječnja 2015.)

Evaluacija:

The Getty Research Institute i njegova četiri konstitutivna programa predano rade na poboljšanju razumijevanja umjetnosti kroz inovativna, digitalno upravljana istraživanja za dobrobit najšire moguće publike – o čemu svjedoči građa koju posjeduju. Svojim zbirka zahtjevne građe od kojih je

većina i digitalizirana izazivaju interes znanstvenika, ali i drugih vrsta korisnika. Digitalizirana knjižnica je vrlo funkcionalna, strukturno dobro osmišljena te je unatoč velikom opsegu i građi koju programi Gettya nude dobro povezana i pregledna. Kvaliteta digitalizirane građe, točnije sama rezolucija i čistoća slike je na zavidnoj razini, a pohvalno je i to što se uz građu pojavljuju i dodatni sadržaji koji je opisuju.

3.1.3. The World Digital Library

<http://www.wdl.org/en/>

Materijalni opis:

The World Digital Library značajnog je naziva koji upućuje da se radi o svjetskoj digitalnoj knjižnici koja omogućuje otkrivanje, istraživanje i uživanje kulturnog blaga i značajnih povijesnih dokumenata na jednome mjestu, pristupajući tome na razne načine. Građa ove digitalne knjižnice uključuje knjige povijesnih vrijednosti, rukopise, karte, novine, časopise, grafike, fotografije, zvučne zapise i filmove. Pristup dokumentima omogućen je putem raznorodnih tražilica ponuđenih na glavnome izborniku:

a) način pretraživanja (*Explore*), a razlikuje se po:

- mjesto (*Place*): Afrika; Antarktika; Središnja i Južna Azija; Istočna Azija; Europa; Latinska Amerika i Sjeverna Afrika; Sjeverna Amerika; Oceanija i Pacifik; Jugoistočna Azija; svijet.

- vremensko razdoblje (*Time period*): 199. godine nove ere i ranije; 200. – 499. g. ; 500. – 699. g.; 700. – 799. g.; 800. – 900. g.; 900. – 999. g.; 1000. – 1099. g.; 1100. – 1199. g.; 1200. – 1299. g; 1300. – 1399. g.; 1400. – 1499. g.;

1500. – 1599. g.; 1600. – 1649. g.; –1650. – 1699. g.; 1700. – 1749. g.; 1750. – 1799. g.; 1800. – 1849. g.; 1850. – 1899. g.; 1900. – 194. g.; 1950. – 1999. g.; 2000. godine do današnjih dana.

- tema (*Topic*): računalna znanost, informacije, opća djela (*Computer science, information, general works*); filozofija i psihologija (*Philosophy & psychology*); religija (*Religion*); društvene znanosti (*Social sciences*); jezik (*Language*); prirodne znanosti i matematika (*Natural sciences & mathematics*); tehnologija (primijenjene znanosti) (*Technology (Applied sciences)*); umjetnost, fine i dekorativne umjetnosti (*The arts; fine & decorative arts*); književnost i retorika (*Literature & rhetoric*); povijest i zemljopis (*History & geography*).

- vrsta građe (*Type of item*): knjige (*Books*); časopisi (*Journals*); rukopisi (*Manuscripts*); karte (*Maps*); film (*Motion Picture*); novine (*Newspapers*); grafike, fotografije (*Prints, Photographs*); zvučni zapisi (*Sound Recordings*).

- jezik (*Language*): nesumnjivo, imponantan je broj zastupljenih jezika – radi se o 121 različitih jezika od kojih su neki manje poznati ili čak ugroženi, a koje ovom prilikom nećemo nabrajati.

- institucija (*Institution*): naposljetku pružena nam je mogućnost pregleda građe po institucijama koje se također specificiraju (arhivi; knjižnice; muzeji; ostalo). U skladu s tim odaberemo li koju od poveznica ukazuje nam se mreža institucija diljem svijeta što ukazuje na nepobitnu promreženost *World Digital Library*. Izborom pojedinačne institucije otvara se novi prozor u kojemu nailazimo na pregled radova kojima je ta institucija pridonijela bazi podataka dotične knjižnice.

b) raspored (*Timelines*): pod tim uvjetom podrazumijevaju se kronološki pregledi definiranih glavnih tema, stoga odaberemo li koji od ponuđenih tematiziranih rasporeda ukazuje nam se pomična traka kojom manipuliramo na

način da svakim sljedećim odabirom upotpunjujemo kronološku sliku, prateći kako sadržaji građe tvore temetske cjeline kroz vrijeme. Ponuđene glavene teme/rasporedi su:

- kineske knjige, rukopisi, karte i grafike (*Chinese Books, Manuscripts, Maps, and Prints*)
- iluminirani rukopisi iz Europe (*Illuminated Manuscripts from Europe*)
- američka povijest (*United States History*)
- svjetska povijest (*World History*)

c) interaktivne karte (*Interactive Maps*): tematske cjeline jednake su onima iz *timelinesa*, uz dodatak građe vezane za Imperijalnu Rusiju (*Imperial Russia*). Načelno, način pretraživanja također se vrši odabirom na željeni tematski skup te se tada otvara novi prozor na kojoj se nudi pregled građe smješten na karti. Interaktivnost proizlazi iz toga što je nad određenim točkama geografskog karaktera istaknut „balončić“ koji ukazuje koja se konkretizirana građa upravo veže za specificirano mjesto na karti.

- teme (*Themes*): ova vrsta tražilice omogućuje pretraživaje po jednoj temi i njenim podtemama, a riječ je o arapskoj i islamskoj znanosti te njenom utjecaju na zapadnu znanstvenu tradiciju (*Arabic and Islamic Science and Its Influence on the Western Scientific Tradition*). Podteme ili odjeljci glavne teme su: povijesna i politička pozadina (*Historical and Political Background*); matematika (*Mathematics*); astronomija (*Astronomy*); medicina (*Medicine*) te tehnologija (*Technology*).

Specifičnosti:

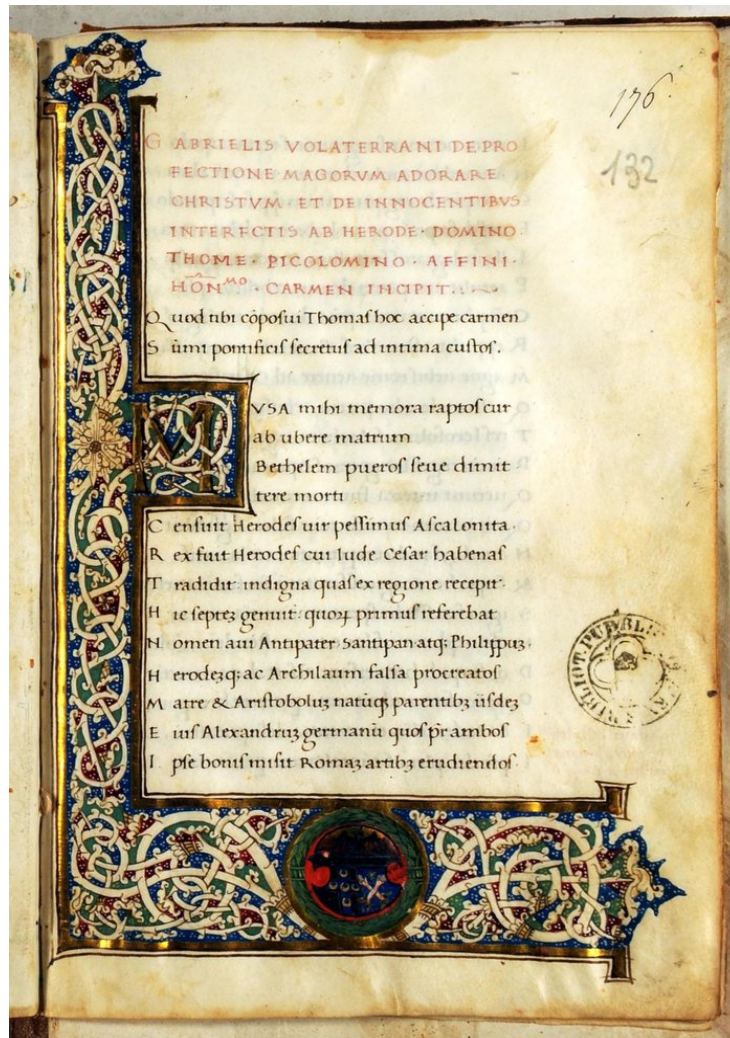
The World Digital Library je projekt američke Kongresne knjižnice i provodi se uz potporu Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) u suradnji s knjižnicama, arhivima, muzejima, obrazovnim institucijama te međunarodnim organizacijama iz cijeloga svijeta. Putem interneta čini dostupnim i besplatnim značajnu građu iz gotovo svih zemalja i kultura, donoseći ih u višejezičnim formatima. Svaka stavka ove digitalne knjižnice popraćena je opisom koji se dotiče njene značajnosti i povijesnoga konteksta. Svi navigacijski alati, bibliografski podaci te opisi sadržaja javljaju se u potencijalnih sedam jezika sučelja: engleski, španjolski, francuski, kineski, ruski, portugalski i arapski. Dodatne informacije o odabranom dokumentu pružaju „video kustosti“ (*curator video*) – dokument bivaju popraćeni videom u kome se stručnjaci referiraju na sadržinu dokumenta, no to nije slučaj sa svakim dokumentom. Knjige, rukopisi, mape te ostali materijali na stranici nisu prevedeni već su predstavljeni na njihovim originalnim jezicima. Također digitalna knjižnica nudi mogućnost davanja povratne informacije te ima opciju za dijeljenja sadržaja putem društvene mreže Twitter.

Evaulacija:

World Digital Library iz perspektive digitalnog korisnika zaslužuje najveću ocjenu za ukupnost zadivljujuće građe koju obuhvaća i načina na koji ju čini pristupnom, štoviše, primamljivom. Kao što je već rečeno, usprkos brojnim tematskim cjelina funkcionalna i vizualna struktura knjižnice čini dostupnom svaku jedinicu te ju s preglednošću izlaže.

Slika 4. Detalj iz ilustriranog rukopisa สมุดภาพโคลง (Illustrated Book of Thai Poetry) iz 19. stoljeća (URL: <http://www.wdl.org/en/item/8965/view/1/1/>, preuzeto: 19. siječnja 2015.)

Slika 5. Detalj iz renesansnog rukopisa De profectioe Magorum adorare Christum et de innocentibus interfectis ab Herode (Poem Concerning the Departure of the Magi), 15. stoljeće (URL: <http://www.wdl.org/en/item/10603/view/1/7/> , preuzeto: 19. siječnja 2015.)

3.1.4. Rare Book Room

<http://www.rarebookroom.org/>

Riječ je o digitalnoj knjižnici koja je stvorena kao edukacijska platforma s namjerom da svojim korisnicima omogući istraživanje i čitanje nekih od najznačajnijih knjiga na svijetu. Nedvojbeno, usmjeruje se artefakte koji variraju po svojim temama i zahtjevnosti same građe te njenoj rijetkosti. Zbirka sadrži tek 400 jedinica, ali se stalno se povećava. U izborniku knjižnice korisnik će pronaći na mogućnosti pretraživanja po:

- kategoriji (*Find by Category*): arhitektura i inženjstvo (*Architecture and Engineering*); umjetnost (*Art*); astronomija (*Astronomy*); botanika i vrtlartvo (*Botany and Gardening*); kartografija (*Cartography*); kemija (*Chemistry*); dječja književnost (*Children's Literature*); kuhanje (*Cooking*); istraživanje (*Exploration*); grafička umjetnost (*Graphic Arts*); povijest (*History*); časopis (*Journal*); pravo (*Law*); lingvistika (*Linguistics*); književnost (*Literature*); matematika (*Mathematic*); mehanika; (*Mehanic*); medicina (*Medicine*) te glazba (*Music*). Između ostalog, odabirom željene kategorije otvara se novi prozor s pregledom građe koju obuhvaća upravo ta sekcija. Nadalje odabirom na željenu građu dolazimo do digitalno fotografiranog sadržaja iste.
- autoru (*Find by Authors*): po svemu sudeći, imena svih zastupljenih autora navedena su u tražilici te se odabirom željenog autora otvara novi prozor u kome je taksativno, u obliku poveznica, navedena fotografirana građa koja pripada tom autoru. Usto odabirom željenog linka otvara se novi prozor koja nam omogućuje uvid u digitalno fotografiranu građu u vrlo visokoj rezoluciji.
- knjižnici (*Find by Library*): iznimno, navedni su nazivi 29 institucionaliziranih knjižnica s kojima je *Rare Book Room* ostvario suradnju

digitalno fotografirajući građu koja čini zbirku digitalne knjižnice. Odabirom željene knjižnice otvara se novi prozor u kojemu se pod poveznicama taksativno navode jedinice građe po svoj prilici, izuzetno rijetke i jedinstvene. Odabirom poveznice građe koja nas zanima opetovano se otvara novi prozor koji nam omogućuje pregled jedinice.

Na naslovnici digitalne knjižnice navedene mogućnosti pretraživanja, a istaknute su i jedinice građe kojima se *Rare Book Room* izuzetno ponosi i ističe ih kao najveće vrijednosti svoga korpusa:

- Shakespeare sekcija: nema dvojbe, radi se o zbiru od 46 digitalno fotografiranih Shakespearovih raritetnih izdanja toodobnoga vremena.
- Benjamin Franklin sekcija: odjeljak sadrži impozantan broj digitalno fotografiranih znanstvenih rasprava iz 18. stoljeća, eksperimenata, godišnjaka te zapažanja za struju.
- Pierre-Joseph Redouté sekcija: naime radi se o remek-djelu botaničkog umjetnika iz 18. stoljeća.
- Books of Hours sekcija: odjeljak je iznimno rijetkih srednjovjekovnih i renesansnih rukopisa.
- Galileo sekcija: riječ je o Galileovim zapisima *Zvezdani glasnik (Sidereus nuntius)* u kojima su iznešene opservacije tijekom promatranja Mjeseca i Jupitera
- Kopernikova sekcija: u ovom se odijeljku daje na uvid jedinica građe izdana 1543. pod nazivom *De revolutionibus orbium coelestium, libri VI* kojom se daje značaj novom planu za planteranir sustav.

Sekcija Louis Renard: po svoj prilici, radi se o knjizi *Poissons, ecrevisses et crabes, de diverses couleurs et figures extraordinaires* iz 18. stoljeća koja ukazuje na opise i kolorističke skice morskog svijeta.

Specifičnosti:

Rare Book Room napominje da je u zadnje desetljeće surađivala s tvrtkom *Octavo* koja je bila zadužena za proces digitalnog fotografiranja građe objedinjene na stranici. Po svoj prilici, fizički su dokumenti fotografirani u knjižnicama s kojima je *Rare Book Room* ostvario suradnju, a radi se o uistinu značajnim knjižničarskim institucijama diljem svijeta. Također digitalno su fotografirani u vrlo visokoj rezoluciji, a u nekim slučajevima u više od od 200 megabajta po stranici građe. Digitalna knjižnica reklamira tvrtku *Octavo* od koje je moguće kupiti CD sa sadržajem željene građe jer specifičnost ove stranice leži u činjenici da nije moguće skidati odabranu građu. Na osnovu toga za potrebe ovoga rada pridodani prilozi (Slika 6. i Slika 7.) nisu bili skinuti, već je napravljen *screenshot*.

Slika 6. Digitalna fotografija izvanjskog izgled knjige *Fables in Verse* autora Aesopa, 18. Stoljeće (URL: <http://www.rarebookroom.org/Control/heafab/index.html>, preuzeto: 17. siječnja 2015.)

Slika 7. Detalj iz knjige renesansnog rukopisa nepoznatoga autora *Horae Beatæ Mariæ ad usum Romanum* (URL: <http://www.rarebookroom.org/Control/tryhra/index.html>, preuzeto 17. siječnja 2015.)

Evaulacija:

Funkcionalnost i preglednost ove knjižnice digitalno fotografiranih raritetnih građa korisniku neosporno idu u susret omogućujući mu da na toj edukativnoj platformi vrši istraživanja i čitanja značajnih dokumenata. No činjenica da je digitalnom korisniku onemogućeno skidanje sadržaja svojevrsna je boljka ove stranice.

3.1.5. Panjab Digital Library

<http://www.panjabdigilib.org/webuser/searches/mainpage.jsp>

Materijalni opis:

Svrha ove digitalne knjižnice koja okuplja zbirku od 10 600 tekstova, odnosno 26 milijuna stranica jest nedvojbeno, locirati, digitalizirati, očuvati i učiniti dostupnom akumuliranu mudrost Panjab regije bez činjenja distinkcije među pismima, jezicima, vjerama, nacionalnostima ili drugim fizičkim uvjetima. U skladu s tim usmjereni su čuvanju neprocijenjivih blaga kako bi obogatili sadašnjost i prosvijetlili budućnost, povezujući ljude na globalnoj razini pružajući im besplatan *online* pristup – stoji na njihovim službenim stranicama. Na početnoj stranici stoji mnogo općih podataka o samoj knjižnici, njihovoj politici poslovanja, razlozima njihove misije, popraćenosti njihova rada u medijima, a predstavljeni su i svi koji stoje iza same knjižnice te svojim predanim radom pridonose digitalnom očuvanju vrijednih i rijetkih povijesnih podataka. Istaknuta je i tražilica koja je krajnje jednostavna te nam omogućuje pretraživanje građe po sljedećim odjeljcima: sve (*All*); knjige (*Books*); časopisi (*Magazines*); novine (*Newspapers*) i fotografije (*Photographs*). Nadalje postoji i opcija naprednog pretraživanja te se ulaskom u nju prikazuju brojne mogućnosti pristupa građi, ukazujući najprvo na prethodno navedene odjeljke (osim *All*) koji se kroz naprednu mogućnost detaljiziraju u svojim opisima. Naime uz svaki odjeljak osim dodatnih¹³ informacija supostoje i upute korisniku da ukoliko želi može pregledat ukupan sadržaj tog odjeljka ili koristiti naprednu pretragu kako

¹³ Dodatne informacije vezane su u kvantitetu ukupnosti sadržaja građe svakog odjeljka, tako saznajemo da postoji 1791 rukopis; kolekcija od 9238 knjiga; 1472 časopisa; 537 novina; te 193 fotografija (URL: <http://www.panjabdigilib.org/webuser/SearchAdvance/AdvSearchCats.jsp>, preuzeto: 20. siječnja 2015)

bi među njima pronašao specifičan dokument. Naime te upute dolaze u obliku poveznica, a one glase: pregledajte sve npr. rukopise (*Browse all Manuscripts*) i napredna pretraga (*Advance Search*). Odabirom pregledavanja ukupne građe odjeljka otvara se novi prozor u kojemu su taksativno poredane poveznice na pojedinačne dokumente u obliku digitalizirane fotografije, vjerojatno individualiziranog detalja građe. Uz to ispod svake te poveznice-fotografije stoje informacije o naslovu, autoru, kompletiranosti izdanja, broju stranica te eventualno godini izdanja. Na kraju vidimo i pet žutih zvijezdica koje simboliziraju ocjenu pojedine jedinice građe te sukladno s time nose značenje: pune zvjezdice karakter su kvalitete, a proporcionalno tome prazne označavaju nedostatak istog. Rezultati naredbe kojom smo željeli pregledati ukupan sadržaj nekog odjeljka moguće je pregledati u slijedovima od 20, 30 ili 40 izlistanih rezultata po stranici.

Ukoliko se korisnik odlučio za naprednu tehniku taj ga odabir vodi ga do novog prozora u kojemu ga dočekuje napredna tražilica sa sljedećim upitima koji mu prilikom potrage za specifičnim dokumentom mogu pomoći: naslov (*Title*); ključne riječi (*Keywords*); tema¹⁴ (*Subject*); autor¹⁵ (*Author*); godina¹⁶ (*Year: +/-*); rukopis (*Script*); jezik¹⁷ (*Language*); prevoditelj (*Translator*); orijentacija

¹⁴ Teme su ponuđene te među njima možemo birati: sve; agrikultura; bibliografija i katalozi; biografija; općeniti radovi; povijest Panjabija; povijest Sikha; jezik i književnost; medicina; vojna znanost; filozofija i psihologija; politička znanost; religija i društvena znanost .

¹⁵ Autori su također ponuđeni i poredani su po abecednom redu.

¹⁶ Godine su ponuđene u rasponu od jedne do pedeset.

¹⁷ Jezici su ponuđeni te između njih možemo birati: svi jezici; braj; engleski; hindu; panjabi; perzijski; prakrit; sanskrit i urdu jezik.

(*Orientation*); kompletiranost¹⁸ (*Completion*); stanje¹⁹ (*Condition*);
čuvar/staratelj²⁰ (*Custodian*).

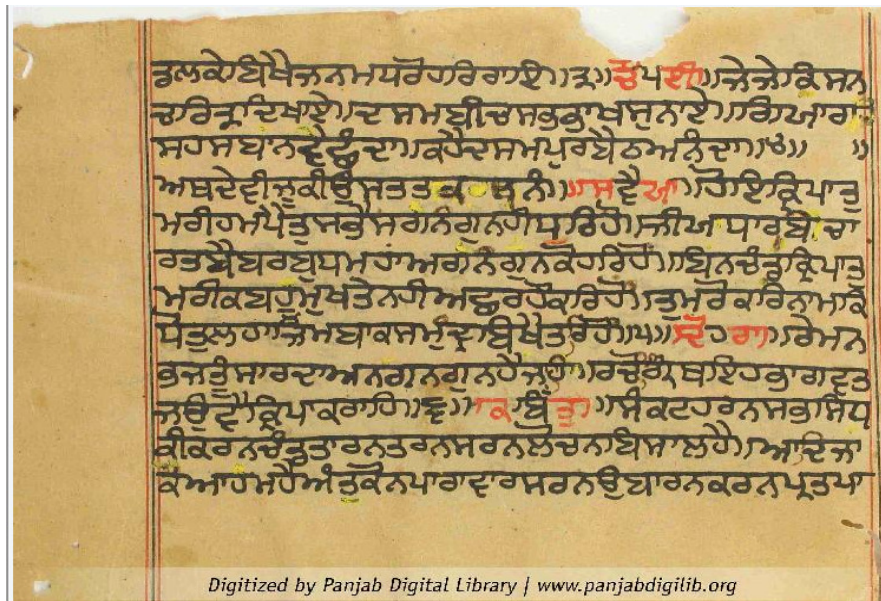
Specifičnosti:

Digitalna knjižnica odiše specifičnostima i pozitivnom komunikacijom koju putem svojih digitalnih programa i usluga nudi korisniku. Na naslovnici knjižnice stoje razne poveznice upućene upravo korisniku putem kojih može saznati informativni o povijesti *Panjab Digital Library*, njihovoj poslovnoj politici, zastupljenosti u medijima, kakve radne grupe imaju te koji su im trenutni projekti i tko su ljudi koji predanim radom stoje iza knjižnice. Postoje i poveznice s opisima usluga koje knjižnica nudi poput foruma, digitalizacije, izložbi, programa očuvanja, treninzima digitalizacije, a postoji i *library shop*. Nakraju nude i generalne informacije o mogućnosti zaposlenja, volontiranja, potom svojih zbirki, mogućnosti preuzimanja sadržaja, donorskih razina te postignuća.

¹⁸ Postoje kompletirane i nekompletirane verzije pojedinačnih jedinica građe.

¹⁹ Između ponuđenih stanja može se birati: svo; oštećeno; dobro; djelomično oštećeno.

²⁰ Pod čuvarima se podrazumijevaju načelno, institucije poput knjižnica ili osobe – stručnjaci osobno te su također ponuđeni.

Slika 8. Fragment iz rukopisa *Sankh Gyan Baba Sundar Dass Ji* (URL: <http://www.panjabdigilib.org/webuser/searches/displayPageContent.jsp?ID=6183&page=6&CategoryID=3&Searched=W3GX>, preuzeto 20. siječnja 2015)

Evaulacija:

Panjab Digital Library bi nedvojbeno udovoljila potrebama suvremenog digitalnog korisnika. Na temelju digitalnih programa i usluga koje nudi te činjenici da joj je struktura funkcionalnog karaktera može se iščitati razrađenost njihove misije. Iznimno se trude ukazati na bogatu povijesnu te rijetku baštinu koja nažalost nestaje zbog destruktivnog djelovanja ljudskog nemara i prirodnih uplita te je po svemu sudeći, ideja digitalizacije najbolje rješenje za gubitak informacija.

3.2. Nacionalni okviri

3.2.1. Digitalna knjižnica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

<http://stari.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=8>

Materijalni opis:

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu javna je ustanova od nacionalnog značenja koja obavlja knjižničnu i informacijsku djelatnost nacionalne knjižnice Republike Hrvatske i središnje knjižnice Sveučilišta u Zagrebu. U sklopu nje oformljena je digitalna knjižnica koja svojom djelatnošću obuhvaća brojne poslove, a koji su strukturirani na sljedeći način:

- katalozi i bibliografije: u ponudi stoje poveznice na *online* katalog NSK te one koje upućuju da je katalog moguće pretraživati u tražilici jednostavnim te složenim pretraživanjem, a u ponudi su navedene i hiperveze na primjere pretraživanja; također supostoje i poveznice na digitalizirane kataloge knjižnice te je za svaku podkategoriju²¹ kataloga istaknuta hiperveza; zatim ističe se i poveznica na hrvatske bibliografije. Odabirom bilo koje od tih poveznica otvaraju se novi prozori s detaljiziranim informacijama navedenih usluga.
- integrirani knjižnični sustav: nudi pregled najnovijih novosti poput poziva i obavijesti o tečajevima, predavanjima i sl.; pruža nam se uvid o informacijama vezanima za sam integrirani sustav, edukacijama, dokumentima, statistikama te kontaktima.

²¹ Digitalni katalozi NSK-a su: *Abecedni katalog knjiga (Katalog do 1975. i Katalog od 1976. Do 1990.)*; *Katalozi Zbirke zemljovida i atlasa*; *Katalozi Zbirke rukopisa istarih knjiga* te *Katalozi Zbirke muzikalija i audiomedija* (vidi URL: <http://stari.nsk.hr/Structure.aspx?id=110>, preuzeto: 22. Siječnja 2015.)

- digitalizirana baština: nedvojbeno najbitniji odjeljak ove digitalne knjižnice gledajući iz perspektive ovoga rada. Odabirom te poveznice korisniku se nude različite mogućnosti pristupa digitaliziranoj baštini koju sačinjava izbor značajnih djela iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice prenesenih u digitalni oblik. Dostupno je 853 digitaliziranih jedinica: 4255 stranica i nota; 501 crtež i grafika; 166 plakata; 9 fotografija; 6 razglednica; 2 exlibrisa; 2 nacрта; 105 zemljopisnih karata i planova te 2 zvučna zapisa. Dostupne su digitalne preslike građe koju, u najvećoj mjeri, čine djela odabrana iz Zbirke posebne građe – Zbirke rukopisa i starih knjiga, Grafičke zbirke, Zbirke zemljopisnih karata i atlasa i Zbirke muzikalija i audiomaterijala. Napominje se da se građa predstavlja, kad god je moguće, u kontekstu drugih djela istog autora, određene teme ili razdoblja te povezuje s građom ili relevantnim izvorima informacija dostupnim putem interneta. Na naslovnici knjižice predstavljene su kategorije u ponudi:

a) stara knjiga: odabirom poveznice otvara se novi prozor naslovljen *Zbirka starih knjiga i rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu* koji ukazuje na izbor najznačajnijih djela hrvatske i europske pisane baštine u digitalnom obliku. S lijeve strane stoje hiperveze upravo na pojedinačne jedinice građe ili zbira radova koji čine tu digitalnu zbirku: *Misal*; djela Marka Marulića; djela Fausta Vrančića; djela Ivana Gundulića; skladanja Hanibala Lucića; *Vazetje Sigeta grada* Brne Karautića; djela Bartola Kašića; djela Markantuna de Dominisa; djela Ivana Lučića; djela Pavla Rittera- Vitezovića; djela Đure Bavlivija; djela Matije Antuna Relkovića; djela Ljudevita Gaja; djela iz knjižnice obitelji Zrinski. Pojedinačnim odabirom željenog poveznice opetovano se otvara novi prozor koji daje opis značaja tog djela u društveno povijesnom

kontekstu te donosi nove poveznice²² vezane za selekcioniranu jedinicu građe među kojima nalazimo i vezu do samog digitaliziranog primjerka. Općenito, kada se omogući pristup digitaliziranom primjerku postoje alati kojima mu možemo pristupiti: dvostruki klik miša za zumiranje te odabirom na rub digitaliziranog primjerka građe imitira se listanje knjige.

b) rukopisi: predstavlja digitaliziranu građu Zbirke rukopisa i starih knjiga nudeći pogled u najvredniji dio svog fonda, a riječ je o: *Vinodolskom zakoniku*; *Istarskom razvodu*; *Carte geografiche*; *Vrničkom statutu*; *Statusu familiae Patachich*; *Osmanu* Ivana Gundulića. Princip pregleda ove građe jednak je onom opisanom kod starih knjiga.

c) grafička zbirka: nailazimo na ponudu zbirke predstavljenu poveznicama na: stari majstori; crteži 19. i 20. st.; grafike 19. i 20. st.; plakati Borisa Bućana; građa iz razdoblja secesije.

d) tematske zbirke: donosi informaciju da u okviru redovnog programa digitalizacije građe te projekata *Hrvatska kulturna baština* i *TEL (The European Library)*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu provodi projekte digitalizacije građe koji su posvećeni određenoj temi, području ili autoru, a do njih se dopire sljedećim poveznicama: *Flora Croatica*; djela Dragutina Gorjanovića-Krambergera; građa iz razdoblja secesije.

e) karte i planovi: putem poveznica pružena je mogućnost odabira sljedećih karta i planova: Stare karte Hrvatske; planovi hrvatskih gradova; geološke karte Dragutina Gorjanovića-Krambergera; karta Papinske države Ruđera Boškovića.

²² Ti se hiperlinkovi razlikuju kod svake jedinice građe, a odnose se najčešće na uvod, pismo, bibliografiju, englesku verziju opisa građe, a ako je riječ o skupljenim djelima tada hiperlinkom obadbiremo pojedinačnu jedinicu građe, odnosno djelo nekog autora.

f) novine i časopisi: ponuđena su dvije poveznice od kojih jedna upućuje na portal digitaliziranih novina *Stare hrvatske novine*, a druga na portal digitaliziranih časopisa *Stari hrvatski časopisi*.

g) glazbena građa: predstavlja *Zbirku muzikalija i audiomaterijala Nacionalne* nudeći sljedeći digitalizirani fond: solo popijevke hrvatskih skladatelja; *Cithara octochorda* te gramofonske ploče na 78 okretaja. Usto na naslovnici su ponuđene poveznice koje se tiču digitalizacije i projekata glazbene građe.

h) disertacije: poveznicom se spajamo s Digitalnim akademskim repozitorijem koji sadrži digitalne preslike najstarijih disertacija Sveučilišta u Zagrebu te suvremene doktorske disertacije i znanstveni magistarski radovi hrvatskih sveučilišta.

Na naslovnici *Digitalne baštine* supostoje i poveznice koje korisniku mogu biti od pomoći ukoliko žele saznati više o samom projektu digitalizacije (cilju projekta te kriterijima odabira građe za digitalizaciju i izradi digitalnih preslika); potom *Pomoć* gdje se korisnicima opetovano ukazuje kako pregledavati digitaliziranu građu te naposljetku link na uvjete korištenja digitalne građe i zahtjeve za izradu digitalnih preslika.

Načelno, da bismo zaokružili materijalni opis bitno je spomenuti da je u strukturi digitalne knjižnice, osim navedenih usluga, na naslovnici ukazano i na sljedeće poveznice: *Portal digitaliziranih novina*; *Portal digitaliziranih časopisa*; *Hrvatski arhiv weba* (otvorimo li ovu opciju pružen nam je uvid u građu pohranjenih publikacija objavljenih na internetu); *Virtualna učionica* (nudi interaktivni priručnik koji pomaže korisnicima učinkovitijem služenju knjižnice i njezinim izvora) te poveznica *Pitajte knjižničara*.

Specifičnosti:

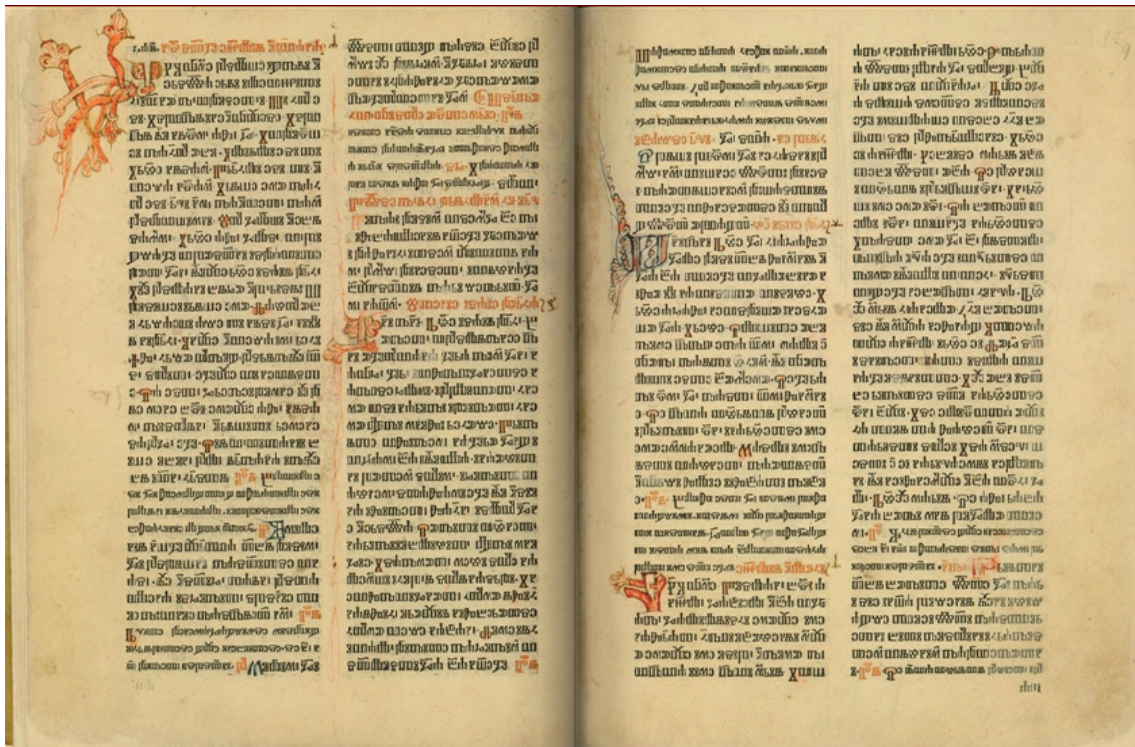
Digitalna knjižnica nudi mogućnost jednostavnog pretraživanja i povratne informacije, u svakom slučaju izrađena je na funkcionalan i pregledan način. Usto je naglašena edukacijska funkcionalnost i među popratnim sadržajima baze, korisnik će pronaći, doduše prilično rudimentaran, skup prijedloga za proučavanje građe.

Evaulacija:

U kontekstu nacionalnih okvira radi se o najnaprednije izgrađenoj digitalnoj knjižnici čija je funkcija prezentacija vrijednih i jedinstvenih primjeraka kulturne, povijesne i znanstvene baštine. Svojevrсна je mana to što je mogućnost pretraživanja vezana isključivo za samu digitalnu knjižnicu, naime ne postoji opcija skidanja sadržaja. Shodno tomu i primjeri (Slika 9. i Slika 10.) za potrebe ovoga rada dobiveni su *screenshotom*.

Slika 9. Fragment iz rukopisa Vinodolski zakonik , 16. stoljeće (URL: http://dk.nsk.hr/rukopisi/NSK_R_ID01/, preuzeto 21. siječnja 2015.)

Slika 10. Fragment iz stare knjige Misal po zakonu rimskoga dvora, 15. stoljeće (URL: http://dk.nsk.hr/stara_knjiga/NSK_SK_ID01/ , preuzeto 21. siječnja 2015.)

3.2.2. Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

<http://dizbi.hazu.hr/>

Materijalni opis:

Digitalna zbirka sadrži digitaliziranu građu Akademijinih istraživačkih i muzejsko-galerijskih jedinica te Akademijine Knjižnice. Osnovana je 2009. godine te trenutno uključuje građu u sljedećim izvornim formatima: knjige, časopisi, kazališne cedulje, mikrofilmovi, rukopisi, fotografije, sadreni odljevi, medalje i plakete, umjetničke slike, arhitektonski nacrti. Na naslovnici je istaknuta jednostavna tražilica koja funkcionira upisom pojma pretraživanja.

Također s lijeve strane naslovne stranice stoji izbornik podijeljen na način da su taksativno navedena ponuda građe u obliku poveznica:

- Tematske izložbe: pritiskom na poveznicu pojavljuju se još dvije hiperveze koje vode do vizualnih izložaba: *Picasso i 1. svjetski rat*
- Arhiv za likovne umjetnosti: nudi tri nove poveznice: *Zbirka kataloga* (sadrži oko 22.500 kataloga izložaba održanih u zemlji i inozemstvu u razdoblju od polovice 19. stoljeća do danas); *Donacije* te *Virtualne izložbe*
- Gliptoteka: odabirom poveznice ulazimo u digitalnu zbirku Gliptoteke HAZU gdje je obuhvaćena građa stalnog postava koja je organizirana prema pojedinim zbirkama fundusa u sedam cjelina, te je na taj način prezentirana na repozitoriju. Ponuđeno je i sedam poveznica koje vode do pojedinačnih zbirki: *Zbirka sadrenih odljeva stećaka od XIII. do XVI. st.*; *Zbirka kopija fresaka od XI. do XVI. st.*; *Zbirka sadrenih odljeva antičkog kiparstva*; *Zbirka sadrenih odljeva fragmenata nepokretnih spomenika hrvatske kulturne baštine od IX. do XV. st.*; *Zbirka sadrenih odljeva Jurja Matejeva Dalmatinca*; *Zbirka hrvatskoga kiparstva od XIX. do XXI. st.* te *Zbirka medalja i plaketa*.
- Hrvatski muzej arhitekture: nudi poveznicu koja omogućuje pretraživanje u osobne arhivske fondove arhitekata. Taj segment digitalne knjižnice još je u izradi te mu se ne može pristupiti.
- Jadranski zavod: nudi uvid djelatnosti Jadranskog zavoda koji se odnosi na proučavanje tematike pomorskoga prava, međunarodnog prava mora i općeg prometnog prava, no stranica je trenutno u izradi.
- Knjižnica: odabirom poveznice korisnik saznaje da se digitalna zbirka Akademijine Knjižnice dijeli se na dvije skupine digitalizirane građe: Akademijina izdanja (monografska izdanja, časopisi i nakladnički nizovi, note)

te stare i rijetke knjige. Zbirka tih izdanja jedna je od najvažnijih i najtraženijih zbirki koju posjeduje ova knjižnica. S lijeve strane ponuđene su poveznice kojima pristupamo određenoj građi, a stoje pod sljedećim odrednicama:

- a) Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: radi se o seriji u kojoj se objavljuju hrvatski povijesni dokumenti iz najstarijeg razdoblja od 743. do 1400. godine. Pruža nam se pregled u tu građu te mogućnost pretraživanja po godini, mjestu i jeziku.
- b) Građa za povijest književnosti hrvatske: riječ je o seriji u kojoj se objavljuju manja književna djela, korespondencije istaknutih ličnosti i razni prilozi iz književne prošlosti. Također nam je na novoj stranici na uvid dan pregled građe s opcijom pretraživanja po broju sveska.
- c) Ljetopis: korisniku je na pregled dana ljetopisna građa
- d) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium: radi se o nakladničkom nizu posvećenom objavljivanju listina koje svjedoče o odnosima Hrvata i Hrvatske i susjednih naroda odnosno zemalja, napose u okviru zajednica u kojima je Hrvatska bila tijekom svoje ranije povijesti.
- e) RAD: naime radi se o najstarijem i najopsežnijem Akademijinom znanstvenom časopisu/seriji s radovima iz svih znanstvenih i umjetničkih područja i prva Akademijina publikacija uopće. Do danas je objavljeno ukupno 517 svezaka. Građa je ponuđena korisniku na uvid s mogućnošću pretraživanja po broju časopisa.
- f) Izdanja Zavoda za znanstveni rad Varaždin: po svemu sudeći, dotičnu je građu moguće pretraživati po naslovu, autoru i volume designationu.
- g) Spomenice: spomenička je građa korisniku dana na uvid s opcijom pretraživanja po godini, svesku i osobama.
- h) Stari pisci hrvatski: radi se o ponuđenoj zbirci publikacija u kojoj se objavljuju izvorna književna djela nastala u razdoblju od 15. do 18. stoljeća, a opcionalno ju se može pregledavati i po svesku.

i) Starine: odabirom ove poveznice korisnik dobiva pregled serija u kojoj se objavljuju povijesne studije. Sadrži fragmentarnu arhivsku građu iz hrvatske političke i književne prošlosti.

j) Zbornik za narodni život i običaje: zbirku radova u kojima se objavljuju prilozi iz etnološke i srodne problematike Hrvatske i susjednih zemalja, nastali radom i istraživanjem Odbora za narodni život i običaje.

k) Stare i rijetke knjige: kao što je najavljeno u samom nazivu poveznice, odabirom nam biva ponuđen pregled deset dokumenata, a riječ je o starim i rijetkim knjigama u digitalnome obliku. Odabirom pojedinačne jedinice građe omogućuje nam se sustavan pregled digitaliziranog dokumenta. Ponuđeni su sljedeći alati rukovanja digitalnom građom u obliku ikona: informacija o dokumentu; tag; referenca; alat za pomicanje lijevo/desno; mogućnost skoka na određenu stranicu; prikaz teksta trenutne stranice; preuzimanje datoteke; ispis trenutne stranice; postavke prikaza slike; kontrola slike (*zoom*, rotacija, *best fit*); opcije/info (boja pozadine preglednika, pregled metapodataka); odabir preglednika.

l) Croatica: donosi zbirku hrvatskih knjiga izvan domovine

m) Fragmenti: sadrže digitalne kopije pojedinih dijelova knjiga iz Zbirke starih i rijetkih knjiga. Preslike su izrađene na zahtjev korisnika amaterskom opremom u prostorijama Knjižnice.

- Odsjek za etnologiju: odabirom poveznice korisnik ulazi u arhiv gdje je, uz *Zbirku korespondencije* i *Zbirku fotografija*, pohranjeno je više od 650 rukopisnih zbirki koje su pretežno nastajale od 19. stoljeća do danas. Nekoliko najstarijih zbirki datirano je koncem 18. stoljeća. Riječ je o iznimno vrijednoj etnološkoj i folklorističkoj građi koja je s obzirom na sadržaj te vrijeme i kontekst nastanka razvrstana u trima različitim kolekcijama: *Stara zbirka* (SZ), *Nova zbirka* (NZ) i *Zbirka Matice hrvatske* (MH).

- Odsjek za povijest hrvatske glazbe: nudi raznovrsne tipove građe koja je digitalizirana zbog svoje jedinstvenosti, potrebe zaštite i lakše dostupnosti. Građa je podijeljena na nekoliko zbirki što se očituje i u broju linkova koji vode do njih: *Ostavština Ladislava Šabana* (ujedno i najvrednija građa Odsjeka); *Mikrofilmovi OPHG*; *Inventarne knjige* (zbirka nastala sustavnim pregledavanjem i popisivanjem glazbenih zbirki i arhiva u Hrvatskoj); *Aktivnosti OPHG* (građa proizašla iz rada na projektima unutar Odsjeka, kao i iz rada na organizaciji znanstvenih skupova); *RARA OPHG* (vrijednu i unikatnu građu iz Arhiva Odsjeka).
- Odsjek za povijest hrvatske književnosti: u arhivi Odsjeka pohranjena je bogata rukopisna ostavština hrvatskih pisaca i po broju (više od 200 ostavština) smatra se jednom od najvećih takvih zbirki u Hrvatskoj. Projekt digitalizacije ostavština je od iznimnog i prioritarnog značaja za Odsjek jer će njime biti trajno sačuvana bogata baština hrvatske književnosti. Do sada je digitalizirana građa S. S. Kranjčevića, 2002. godine i ostavština A. G. Matoša, 2008. Godine, a tijekom je digitalizacija ostavštine Tina Ujevića
- Odsjek za povijest hrvatskog kazališta: sadrži digitalizirane kazališne cedulje te tri monografije *Repertoari hrvatskih kazališta*.
- Odsjek za povijest medicinskih znanosti: u pismohrani Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU sačuvani su plakati, leci, fotografije.
- Strossmayerova galerija: reprezentira odabrana djela iz iznimno vrijednoga i bogatoga galerijskoga fundusa, korisniku su ponuđene hiperveze na *Zbirke starih majstora i Vizualnu izložbu*.

Slika 11. Fragment iz stare knjige Hektorovičevog Ribanja i ribarskog prigovaranja, 16. stoljeće (URL: <http://dizbi.hazu.hr/?sitetext=120>, preuzeto: 21. siječnja 2015.)

Specifičnosti:

Specifičnost ove digitalne knjižnice jest njena sistematičnost i preglednost. Dizajnom i strukturom načelno jednostavna, korisniku nudi uvidu u značajnu povijesnu i kulturnu baštinu iz nacionalnih krugova.

Evaulacija:

Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti digitalnom korisniku omogućuje lako snalaženje ukoliko ima na umu konkretan predmet pretrage. Najzanimljiviji dio stranice pripada kategoriji *Knjižnice* budući da se na tom mjestu mogu pronaći brojne digitalne preslike rarednih zbirki publikacija te povijesnih dokumenti iz najstarijih razdoblja do 18. stoljeća.

3.2.3. Digitalizirana zagrebačka baština

<http://www.gkpz.hr/digitalna-bastina/>

Materijani opis:

Na naslovnici digitalne knjižnice postoji tražilica u koju korisnik može upisati najopćenitiji pojam vezan za građu koju traži te se odabirom na pretraživanje sumira postoji li isto u fundusu digitalizirane zagrebačke baštine. Također na naslovnici supostoje tri glavne poveznice:

- O projektu: pod njime moguće je naći informacije o projektu digitalizacije; pregledavanju i pretraživanju; digitalnoj reprodukciji;

bibliografskom zapisu i projektnom timu. Odabirom neke od navedenih opcija ispod glavne trake pojavi se pripadajući informativni tekst.

- Zbirke: nudi poveznice na formirane zbirke digitalizirane zagrebačke baštine:

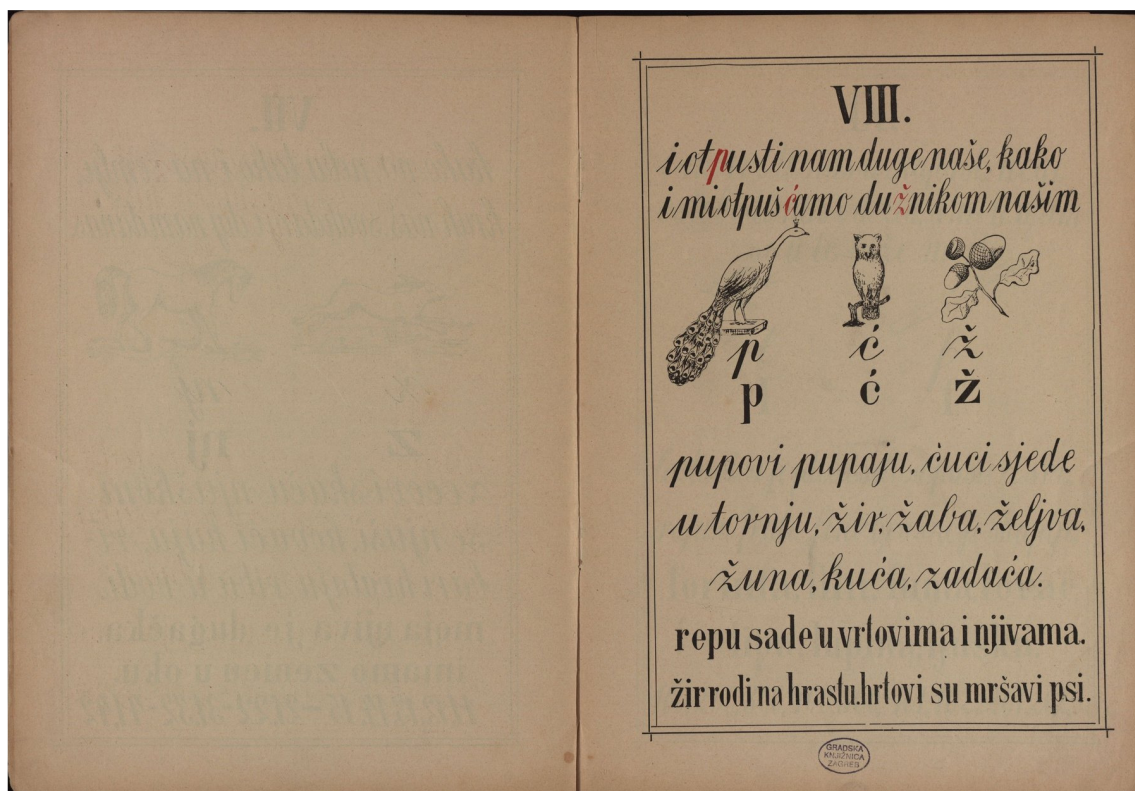
a) Grafička građa: radi se o zbirci elektroničkih izdanja arhitektonskih nacrti, dopisnica, foto-albuma, fotografija, povelja i diploma i razglednica iz zbirke *Zagrabiensia* koje prikazuju značajne ustanove, trgove i ulice, parkove i perivoje Zagreba, kao i izgled njegovih stanovnika, bilježeći rast i razvoj grada.

b) Kartografska građa: korisniku je ponuđena zbirka elektroničkih izdanja nacrti i planova grada Zagreba iz zbirke *Zagrabiensia* koja dokumentira planiranu izgradnju grada. Pojavljuju se dvije jedinice građe.

c) Knjige: konačno, zbirka elektroničkih izdanja rarijnih knjiga iz zbirke starih knjiga i rukopisa *RARA* i zavičajne zbirke *Zagrabiensia* te će korisnik ovdje naići na ukupno 84 dokumenta. Odabirom poveznice *Knjige* ispod glavne se alatne trake, na istoj naslovnici pojave taksativno poredan jedinice građe. Nadalje odluči li se digitalni korisnik pristupiti određenoj jedinici građe odabirom poveznice otvara se novi prozor u kojemu se prezentira odabrana digitalizirana jedinica. Alati koji će korisniku pomoći da što temeljitije pristupi izučavanju odabrane jedinice, a koji su predstavljeni u obliku ikona su: informacije o dokumentu; postavke prikaza; strelice za kretanje stranicama lijevo/desno; skok na određenu stranicu građe; osvježi sliku; prikaz teksta trenutne stranice; ispis trenutne stranice; spremi; postavke prikaza teksta(po visini, širini, optimalno); boja pozadine. Nadalje iznad digitaliziranog dokumenta stoji poveznica kojom se ulazi u trajnu poveznicu s djelom nudeći dodatne informacije o njemu, a s lijeve strane od digitaliziranog prikaza stoji pregledna traka cijeloga dokumenta građe.

- d) Knjige za djecu i mlade: Zbirka elektroničkih izdanja knjiga za djecu i mlade iz zaštićenog fonda *Hrvatskog centra za dječju knjigu* daje uvid u razvoj dječje književnosti u Zagrebu i Hrvatskoj, a korisniku je dostupno 12 takvih jedinica građe. Princip proučavanja građe pomoću alata jednak je kao opisu prethodno navedenom u *Knjigama*.
- e) Notni zapisi: po svemu sudeći, *Digitalizirana zagrebačka baština* okuplja na mrežnom mjestu Knjižnica grada Zagreba digitalne reprodukcije vrijedne i rijetke građe pohranjene u zbirka i odjelima Gradske knjižnice. Shodno tomu upućuje na poveznice gdje se građa digitalizirana kroz pojedini tematski projekt može pregledati u katalogu KGZ-a kroz nakladničke cjeline: *Zagreb na pragu modernoga doba*; *Izdanja zagrebačkih tiskara 17. i 18. stoljeća*; *Iz opusa Dragutina Tadijanovića*; *Ilirci te Priznanja zagrebačkih društava*.
- f) Rukopisi: zbirka elektroničkih izdanja rukopisa sačinjena je od samo jedne jedinice građe
- g) Serijske publikacije: radi se o zbirci elektroničkih izdanja novina i časopisa iz zbirki Gradske knjižnice Zagreb koji su izlazili u Zagrebu u drugoj polovini 19. i početkom 20. st., a postoji 17 dokumenata.
- h) Sitni tisak: odabirom ove poveznice dolazimo u prostor zbirke elektroničkih izdanja sitnog tiska iz zbirke *Zagrabiensia* koja okuplja programe glazbenih i drugih kulturnih zbivanja u Zagrebu početkom 20. stoljeća, a omogućen je pristup 21 jedinici građe.
- i) Zvučni zapisi: radi se o zbirci elektroničkih izdanja zvučnih zapisa iz zaštićenog fonda Glazbenog odjela Gradske knjižnice Zagreb koji predstavljaju dragocjen izvor podataka u proučavanju glazbene tradicije Zagreba

- Virtualne izložbe: pod ovom se hipervezom nalaze novi linkovi na formirane zbirke digitalizirane virtualne izložbe: *Zagreb na pragu modernoga doba* (izložba nastala na temelju građe digitalizirane u projektu Zagreb na pragu modernog doba) te *Zagrebačke tiskare 17. i 18. stoljeća*.

Slika 12. Fragment iz Čitanke za abecedare Franje Anderlića, kraj 19. stoljeća (URL: <http://kgzdz.b.arhivpro.hr/?sitetext=322>, preuzeto: 22. siječnja 2015.)

Specifičnosti:

Specifičnost ove digitalne knjižnice jest njena građa koja primat stavlja na lokalnu baštinu omogućavajući pristup odabranom digitaliziranom djelu pohranjenom u digitalni repozitorij Knjižnica grada Zagreba. Digitalizirani se primjerak može detaljnije pregledavati odabirom *Silverlight* preglednika, dok su pojediniosti o elektroničkom izdanju i autorskom pravu navedene u kolofonu digitaliziranog djela.

Evaulacija:

Nedvojbeno, radi se o pohvalnoj praksi jednog grada da putem digitalizacije učini pristupačnim pisane i tiskane dokumente te audiovizualnu građu koja svjedoči o svijesti grada i potrebi da se njegovo postojanje prati, bilježi i prezentira. No digitalnom korisniku može se zamjeriti plošna strukturiranost stranice u vidu nemogućnosti otvaranja novih prozora prilikom odabira određenih poveznica. Svakim odabirom na novu poveznicu umjesto u novom prozoru informacije se pojavljuju ispod glavne alatne trake što uvelike usporava pretragu za određenom građom. Također prilikom odabira pregledavanja određene digitalizirane jedinice građe nemoguće je upotrijebiti *undo* te se vratiti na pregled ukupne ponude jedinica.

3.2.4. Digitalna knjižnica Zadar – DIKAZ

<http://dikaz.zkzd.hr/>

Materijani opis:

Na naslovnici DIKAZA-a stoji obavijest da su djela koja se nalaze u fundusu važna za proučavanje nacionalne povijesti, književnosti. Naime u repozitoriju su dostupne digitalne reprodukcije građe odabrane iz knjižničkog fonda: *Zbirke pergamena i inkunabula*, *Zbirke rukopisa*, *Zbirke rijetkosti*, *Zbirke serijskih publikacija*, *Fototeke*, *Zbirke zemljopisnih karata i atlasa*, *Grafičke zbirke*, *Zbirke muzikalija* te izdanja Znanstvene knjižnice Zadar. Također na naslovnici digitalne knjižnice ponuđene su poveznice koje nude informacije o pretrazi, projektu, pomoći korisniku te kontaktima. Odabirom koje od tih poveznica na istoj se stranici pojavljuje opis istog, na primjer zanimaju li nas

informacije vezane uz pretraživanje, odabirom na *Pretraga* podastire nam se tražilica s mogućnošću naprednog istraživanja. U skladu s tim upoznajemo se s činjenicom da je takvo pretraživanje moguće vršiti pod sljedećim kategorijama: hrvatski naslov djela; autor; sažetak; ključne riječi. Nadalje ponuđena nam je opcija prikazivanja dokumenta u vremenskom intervalu (1866. – 2015.) te prikazivanje dokumenta unutar određene kategorije [*Grafička zbirka* (53 dokumenta); *Razglednice Zadra i okolice* (53); *Rijetkosti* (64); *Rijetka periodika* (0); *Stara knjiga* (24); *Kartografska zbirka* (2); *Serijske publikacije* (38); *Almanacco di Zara* (7); *Almanacco Zarantino* (3); *La Dalmazia cattolica* (6); *Lunario dalmatino* (18)]. Naravno izvodivo je odabrati i sve kategorije prilikom pretraživanja. Također vratimo li se na naslovnici korisniku su na lijevoj pokretnoj traci ponuđene i dodatne prilike pomoću kojih može ostvariti pristup željenoj digitaliziranoj jedinici građe. U ponudi stoji „prozorčić“ naslovljen *Zbirke*, a pod njim stoje dva linka *Grafička zbirka* te *Rijetkosti*. Drugi „prozorčić“ *Dokumenti* nudi mogućnost pretraživanja dokumenata po njihovim početnim slovima (A, F, G, I, J, K, L, O, P, R, S, U, V, X, Z). Treći „prozorčić“ *Autori* daje izvodljivo rješenje za pretraživanje građe prema prvom slovu njihova autora. U četvrtom su „prozorčiću“ *Traženi pojmovi* ispisani prijedlozi nekih potraživanih pojmova putem kojih se također može doći do dokumenta (npr. Zadar, film, statut, magazin i sl.). Na naslovnici knjižnice pojavljuje i mogućnost jednostavnog pretraživanja koja se korisniku unatoč ponudi naprednog istraživanja i onih istaknutih u „prozorčićima“ može u datom trenutku učiniti najefikasnijom. S obzirom da u ovome radu stoji naglasak na staroj i rijetkoj građi, imitirajući postupak korisnika u jednostavnu smo tražilicu upisali *stara građa* te je na naslovnoj stranici izlistan korpus takve građe. Odabirom određene jedinice građe prikazuje se opis željene jedinice: naslov; potencijalni podnaslov; datum izdanja; autor; kategorija; mjesto; izdavač; format preslike; sažetak na hrvatskom; napomena; URL te brzi preglednik. Također na

desnom rubu prikaza stranice stoji mala fotografija fragmenta građe koju je potrebno odabrati da bi se ostvario konkretan pregled željene jedinice građe. Digitalizirani se primjerak može detaljnije pregledavati odabirom u ponuđenom pregledniku koji nudi sljedeće opcije istaknute ikonama: opcije/info (boja pozadine preglednika, trajni link, pregled metapodataka); različite postavke prikaza; podešavanje boje slike; strelice za pomicanje lijevo/desno; traži unutar dokumenta; tekst stranice, printanje, preuzimanje; različite postavke prikaza stranice; kontrola slike (*zoom*, rotacija *best fit*). Nadalje iznad digitaliziranog dokumenta stoji poveznica kojom se ulazi u trajnu poveznicu s djelom nudeći dodatne informacije o njemu, a s lijeve strane od digitaliziranog prikaza stoji pregledna traka cijeloga dokumenta građe.

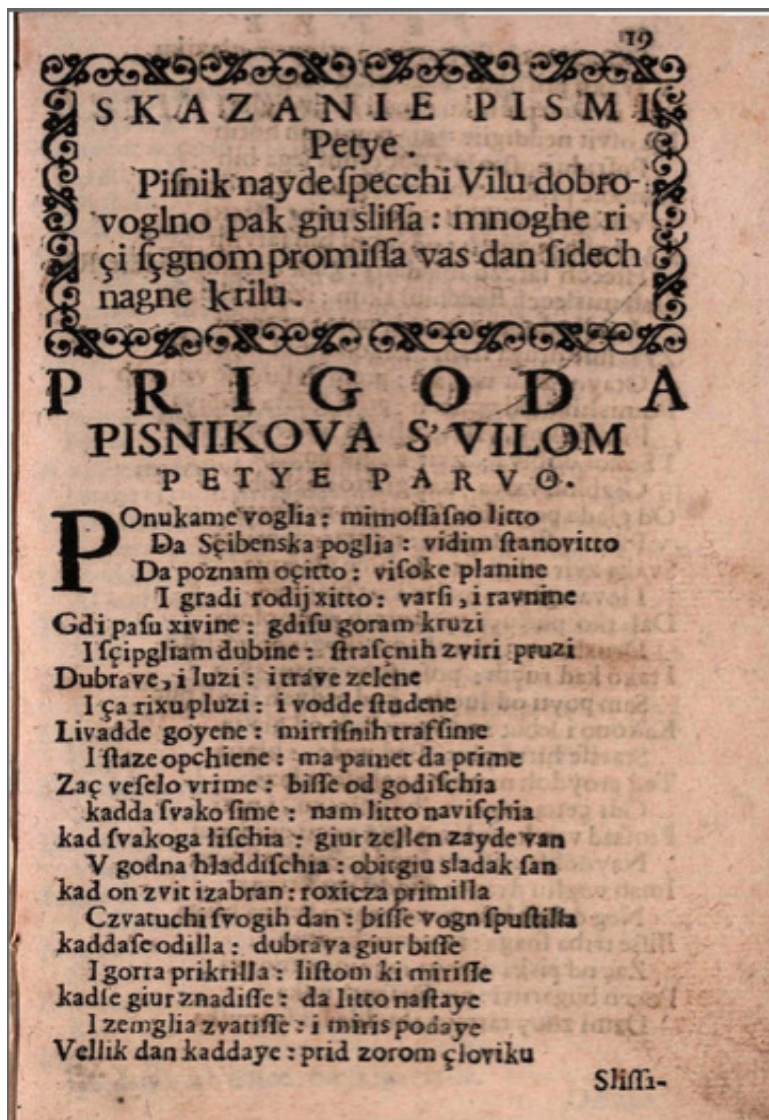
Specifičnosti:

Digitalna zbirka Znanstvene knjižnice Zadar - DIKAZ je digitalni repozitorij koji na mrežnom mjestu Znanstvene knjižnice Zadar omogućuje slobodan pristup digitalnoj zbirci. Specifičnost digitalne knjižnice je što u digitalnom repozitoriju predstavlja građa iz fonda Knjižnice koja se odnosi na grad Zadar i zadarsko područje.

Evaulacija:

Unatoč pohvalnoj misiji DIKAZ-a i naizgled funkcionalno strukturiranoj stranici, korisnik će korištenjem iste naići na određene prepreke prilikom pretraživanja željene građe. Naime odluči li se prilikom pretrage građe posegnuti za „prozorčićem“ *Zbirke*, točnije odabre li koju od dvije ponuđene poveznice naići će na kratak opis određene zbirke, ali i informaciju da odabrana

kategorija nema pridruženih dokumenata koji odgovaraju njegovu upitu. Identična se situacija događa prilikom pritiska nekih od ponuđenih pojmova u „prozorčiću“ *Traženi pojmovi*. Shodno tomu funkcionalnima se smatraju samo „prozorčići“ *Autor* i *Dokument*. Digitalnog će korisnika u pretraživanju usporiti i činjenica da ne postoji opcija da se određena poveznica otvori u novom prozoru jer se svakim pritiskom na poveznicu na naslovnici pojavljuje sadržina određenoga linka. Također ne postoji mogućnost kopiranja (*copy*) teksta s ciljem zaljepljivanja (*paste*) ukoliko korisnik određenu informaciju želi pohraniti u svoj privatni dokument. Manipulacijom se, ali tek za pojedine, opisne dijelove na mrežnoj stranici, korisnik može poslužiti kraticama Ctrl C te Ctrl V. Na naslovnoj je stranici u glavnome izborniku istaknuto mogućnost pregledavanja stranice na engleskom jeziku što bi bilo krajnje pohvalno, no pritiskom te opcije korisnik primjećuje da su na engleski prevedeni naslovi linkova, ali i ne sadržina istih pa čak ni imena zbirki.

Slika 12 Fragment iz Vile Slovinke Jurja Barkovića, 18. stoljeće (URL: <http://dikaz.zkzd.hr/index.php?FFT=stara&rp=1&ffN=10&ss=top> , preuzeto: 23. siječnja 2015.)

3.2.5. D FEST

<http://dfest.nsk.hr/>

Jedna zanimljivost vezana uz proces osvještavanja i potrebe digitalizacije u Hrvatskoj jest jedinstveni D FEST. Naime radi se o festivalu hrvatskih digitalizacijskih projekata koji okuplja predstavnike arhivske, knjižnične i muzejske zajednice te sve zainteresirane za digitalizaciju kulturne i znanstvene baštine. *Svrha je Festivala hrvatskih digitalizacijskih projekata predstaviti projekte digitalizacije kulturne i znanstvene baštine ustanovama te razmijeniti iskustva i znanja iz područja digitalizacije, primjene normi, korištenja informacijskih tehnologija, provođenja nacionalnog programa digitalizacije te osiguranja bolje dostupnosti podataka o digitaliziranoj građi* (Klarin Zadravec at al. 2012:11). U travnju ove godine, 2015., D FEST ulazi u svoje peto izdanje, a bit će posvećen temama korištenja digitalne kulturne i znanstvene baštine, autorskog prava u digitalnom okruženju te digitalne humanistike. Kao i svake godine, pozvana će izlaganja održati stručnjaci angažirani u području izrade, obrade ili korištenja digitalnog sadržaja, ukazujući na nove metode i pristupe u razvoju sustava i usluga digitalne knjižnice. Također D FEST postaje platformom rasprava te razmjena ideja povezanih s trenutnim zbivanjima u području digitalizacije (vidi NSK, 2015).

Prvi Festival hrvatskih digitalizacijskih projekata poslužio je kao događaj za predstavljanje približno 20 digitalizacijskih projekata hrvatskih arhivskih, knjižničarskih i muzejskih ustanova. Drugi D FEST predstavio je projekte koje je poduprlo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u okviru projekta Hrvatska kulturna baština, a u fokusu je bila i digitalizacija starih novina (vidi Klarin Zadravec at al. 2012: 5). Treći po redu Festival predstavio je projekte knjižne, vizualne i arhivske građe, a poseban je naglasak stavljen na projekte

digitalizacije zavičajne građe; supostojala su i predavanja o edukaciji za digitalizaciju i pitanja organizacije poslova digitalizacije (vidi Klarin Zadavec 2013: 89). Četvrti festival hrvatskih digitalizacijskih projekata u svome programu zastupio je teorijska izlaganja kojima je želio pridonijeti boljem razumijevanju pojedinih aspekata postupka digitalizacije i sustava za upravljanje digitalnim sadržajem i metapodacima; predstavljeni su projekti digitalizacije književne građe, zvuka i vizualne građe, projekti digitalizacije zavičajne građe te projekti digitalizacije staklenih negativa te posterska izlaganja s prikazom digitalizacije građe u hrvatskim ustanovama (vidi Petrušić et al. 2014: 17).

Održani festivali u zbiru predstavljenih tema, predavača i zainteresiranih posjetitelja svjedoče da je transformacija podataka iz analognog u digitalni oblik generirala dalekosežno djelovanje na aktivnosti knjižnica, arhiva i muzeja. Dobivena sinergija arhivistike, bibliotekarstva, informatike i muzeologije upravo je razgranala zajednički rad baštinskih ustanova.

4. Utjecaj digitalizacije na kulturne dinamike

U prethodnim smo se poglavljima bavili onime što je omogućilo digitalizaciju i načinima na koje je ona ostvarena. Ovo ćemo poglavlje usmjeriti na budućnost digitalne knjižnice stavivši fokus na kulturu na koju koja se razvojem digitalne knjižnice oblikuje. S obzirom da smo tijekom cijeloga rada pretpostavljali kako digitalna knjižnica nužno postoji u odnosu prema društvu i kulturi prema potrebi kojih se i javlja, kako ona nikada nije otok čiji bismo život mogli pretpostaviti bez da istovremeno ne pretpostavimo i sve one faktore koji ne pripadaju samo tehnologiji, već i organskom, ljudskom faktoru kojeg je ponekad teško ukalupiti, na ovome ćemo mjestu podsjetiti na dimenziju projektiranja digitalne knjižnice koja se tiče upravo humanističkog ideala kao vektora kretanja knjižnične djelatnosti. Projektirati digitalnu knjižnicu tako znači pitati ne se samo *što sve sad možemo učiniti kako bismo bili korak bliže zadovoljenju potreba suvremenog korisnika?*, već i *kako modelirati njegovo iskustvo? te koje njegove potrebe tek možemo pretpostaviti?*

Kao što to već izrazna srodnost sugerira, digitalna je knjižnica fenomen kojeg možemo razmatrati u okvirima digitalne humanistike. Iako smo digitalnu humanistiku spominjali već i ranije, nije na odmet dodatno je odrediti kako bismo koristeći njezine teorijske temelje mogli naznačiti potencijal digitalnog..

Prema Jefferyju Rydbergu-Coxu smjestiti digitalnu knjižnicu u domenu digitalne humanistike znači simultano osvijestiti računalne mehanizme koji stoje u podlozi digitalnih platformi te učiti o tome kako ih možemo pretvoriti u humanističko igralište, odnosno kako ukrstiti spoznaje kognitivnih i računalnih znanosti i na njihove osnove projicirati vrijednosti očuvanja i prenošenja znanja (vidi Rydberg-Cox 2006: 12). Naime ako je demokratizacijom pristupa klasične knjižnice *Muza savladala pismo*, tada je prijelaz na kojemu se nalazimo onaj

koji se odnosi na njezinu sposobnost da u različitim vrstama informacija uspijeva razlučiti važno od nevažnoga, povezati tijekom onoga što čita s onim što može vidjeti i što joj je blisko te koristeći različite izvore stvara nove sadržaje pritom ih primivši jednako intuitivno kao društvene mreže, ali jednakom znatiželjom kao klasičnu knjigu ili atlas. Knjižnica koja se u suvremenom dobu odmakla od klasičnog poimanja kao lokusa znanja i kulturnog pamćenja, danas prije svega postaje jedan od stupova izvođenja kulturnog identiteta.

Pišući o kulturnom identitetu, Jan Assman kreće od pojma kanon: *kanon određujemo kao princip kolektivnog zasnivanja identiteta, kao medij individuacije kroz podruštvljavanje, samoostvarivanje kroz uklapanje u normativnu svijest cijelog stanovništva (...)* Kanon je princip jedne nove forme kulturne koherencije. Ona se razlikuje i od tradicije kao jednoga oblika bezalternativnog obvezivanja na prošlost, ali i od antitradicionalizma kao oblika proizvoljne promjenjivosti normi, pravila i vrijednosti u znaku autonomnog uma (Assman 2005: 148-149). Ako je kanon mehanizam od kojeg kreće identifikacija neke zajednice kao te zajednice, a knjižnica točka koja usustavljuje takav mehanizam, kakva se dinamika ostvaruje komutacijom kanona u sferu digitalnog i uspostavom knjižnice kao onoga tijela koje čini takvo izmještanje?

Kao što smo već rekli, specifičnost je stare i rijetke građe, u njezinoj dvojnosti koja se ostvaruje spram kulture: stara i rijetka građa s jedne je strane dio kanona, ono što oblikuje neki kulturni identitet, ali s druge, ono što u kulturi u njezinim najpartikularnijim instancama nije prisutno, budući da se zbog uvjeta očuvanja ne može izložiti. Međutim promjena statusa rijetke i stare građe kanon čini prisutnijim; on više nije tek nešto što predstavlja potku kulturne povijesti i pamćenja, niti je knjižnica koja ga omogućava tek arhiva ili mjesto susreta s kanonom. Digitalna knjižnica čini stvari vidljivima, ona upravlja načinom

konceptualizacije kanona, ali i načinom na koji će suvremeni korisnik tek konceptualizirati kulturu u kojoj djeluje. Na ovom ćemo si mjestu dopustiti određeni stupanj smjelosti i reći kako digitalna knjižnica stremlji generalnoj artificijelnoj inteligenciji (AGI), a kako bismo opravdali takvu tvrdnju moramo odgovoriti na pitanje *Što znači učiniti stvari vidljivima?*.

Boris Groys status umjetničkog djela usko vezuje uz njegovu topologiju, relaciju koju ono ostvaruje spram prostora u kojem se nalazi. Groys je u svojim razmatranjima usmjeren prvenstveno na suvremenu umjetnost o čijoj auri tvrdi kako se pojavljuje u skladu s razumijevanjem tehnoloških postupaka novih medija (vidi Groys 2006: 73). Ipak, budući da digitalizirana umjetnost podrazumijeva prakse srodne onima koje su prisutne u suvremenoj umjetnosti²³, pozvat ćemo se na sljedeći zaključak: *Reprodukcija znači dislokaciju, deteritorijalizaciju: ona transponira umjetnička djela u mreže topološki neodredivih cirkulacija* (Groys 2006: 73). Svaka promjena konteksta u koju ulazi neka reprodukcija, stavlja je u novi niz relacija, takav niz relacija omogućuje da se njezina aura svaku puta iznova pojavljuje budući da samo pojavljivanje generira novi tip iskustva koji nastaje u komunikaciji s reprodukcijom (vidi Groys 2006: 74). Učiniti vidljivim ili dati prostor tako znači stvoriti uvjet za iskustvo, ili, govorimo li o digitalnoj knjižnici odrediti dinamiku korisnika i kulture.

U svom romanu *Igra staklenim perlama* Hermann Hesse oblikuje Kastaliju, autonomnu pokrajinu-akademiju čiji stanovnici svoj život trajno usmjeravaju prema znanju. Igra staklenim perlama koja je izum, ali svojevrsni simbol Kastalije, nalazi se na granici univerzalnog jezika svih znanosti i šahovskih pravila čiji je presupozicijski mehanizam stalna otvorenost. Igrač ove igre svoje

²³ Kako bi se objekt digitalizirao, on mora ostvariti odnos s novim medijima.

umijeće iskazuje u sintetiziranju znanja različitih domena i pronalaženju sinkroniciteta u poetskom i egzaktnom. Iako praktično neostvariva, ali teorijski konzistentna, ideja Kastalije i igre staklenim perlama, u mnogome nalikuje poziciji koju zauzima digitalna knjižnica. Artificijelnu generalnu inteligenciju razumijemo kao *emancipaciju inteligencije* (Frasser, 2014), racionalistički *geist* do kojeg dolazi kada ogoljeno znanje počinje djelovati, stoga završavamo slikom: otvorimo li vrata digitalne knjižnice, okrznuti stijenkama *cyberspacea*, naslutit ćemo nastanak zidova Kastalije.

5. Zaključak

Živimo u razdoblju u kojem informacijske znanosti sve jasnije razumiju na koji je način važno biti spreman transformirati pojam knjižnice kako bismo ga uskladili s korisnikom. Takvo usmjerenje u kombinaciji sa vještinom korištenja suvremenih tehnologija najpreciznije biva realizirano upravo u digitalnim knjižnicama kao mjestima novih pristupa znanju.

Definiranje položaja knjižnice prema njezinu položaju spram društvu, otkrilo je kako sam pojam knjižnice uvelike ovisi o njezinoj transformativnoj moći, dakle spremnosti da se njezina uloga redefinira prema djelatnostima koje s razvojem tehnologije i korisničkih potreba nastaju, zadržavši istovremeno njezinu usmjerenost prema znanju i njegovu očuvanju.

Primjeri digitalnih knjižnica u nacionalnim i stranim okvirima ukazali su na to kako je svijest o važnosti digitalizacije stare i rijetke građe jasno artikulirana, budući da je svaki istražen projekt u svojoj podlozi kretao od spremnosti da se takav tip građe učini dostupnim. Ipak, do očiglednih je manjkavosti došlo kada je u pitanju strukturiranost sadržaja na mrežnim stranicama. Naime većini je proučenih mrežnih mjesta nedostajala jednostavnost koja predstavlja jednu od nužnih odlika korištenja interneta i zbog koje korisnici iskazuju spremnost na daljnje korištenje.

Propusti o kojima govorimo nisu zanemarivi, budući da se već u samoj definiciji digitalne knjižnice koja je predstavljena u *Manifestu za digitalne knjižnice*, pretpostavlja određena kvaliteta koja je nužna da bismo neku digitalnu platformu nazvali digitalnom knjižnicom. Drugim riječima, čini se kako je u nekima od istraženih primjera vrlo teško pojam digitalne knjižnice uopće održati odlučimo li se ostati vjerni spomenutoj terminologiji.

Ovakvim se propustima može doskočiti pokušajem integracije humanističkih i digitalnih praksi kako bi se pristup staroj i rijetkoj građi učinio intuitivnijim, a samim time i zanimljivijim suvremenom korisniku. Ono što, stoga možemo zaključiti jest, kako do prave sinteze teorije i prakse tek treba doći, međutim kako bi za postizanje stvarnih rezultata institucije koje ulaze u proces digitalizacije trebale postati sklonije samoevaluaciji i istraživanju. Kao logičan se korak u tom smislu nameće korištenje dobrih praksi drugih institucija te učenje na primjerima koji ne pripadaju nužno samim knjižničnim djelatnostima, ali nam mogu otkriti kako zaintrigirati korisnika i navesti ga da, usmjeren na sadržaj, traži još.

Kako donošenjem negativnih aspekata istraživanja ne bismo stvorili negativan dojam o razvoju digitalizacije, uzet ćemo u obzir kako se adekvatniji mehanizmi digitalizacije trebaju učiniti dostupnijima i tako smanjiti troškove provedbe, što bi u konačnici dopustilo ustanovama da se konkretnije posvete i dizajnu stranica.

Zaključno, možemo ustvrditi kako digitalizacija kao projekt u izmicanju uistinu jest tek nešto što slijedi, ali čijim se usustavljanju i optimizaciji polako, ali sigurno približavamo.

6. Literatura:

1. Aparac-Jelušić, T. (2000) *Digitalna baština u nacionalnim programima zaštite baštine* u ARHIVI, KNJIŽNICE, MUZEJI *Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*, str. 112-122
2. Assman, J. (2005), *Kulturno pamćenje*, Zenica: Vrijeme
3. Bishop, A.P., Van House, N.A., Battenfield, B.P. (2003), *Digital Library Use: Social Practice in Design and Evaluation*, Cambridge: MA:MIT Press
4. Gorman, M. (2006), *Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
5. Groys, Boris (2006), *Učiniti stvari vidljivima: Strategije suvremene umjetnosti* (Prev. Nataša Medved) Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti
6. IFLA (2011) *Smjernice za projekte digitalizacije zbirki i fondova u javnom vlasništvu, posebno onih koji se čuvaju u bibliotekama i arhivima*, Nacionalna biblioteka Crne gore Đorđe Crnojević, Podgorica (preuzeto: 18. siječnja 2015.)
7. Klarin, Sofija (2005), *Pristup digitalnoj baštini* u *Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju* 5, 31, str. 12-16
8. Klarin Zadravec at al. (2012), *Drugi festival hrvatskih digitalizacijskih projekata*, Zagreb: NSK
9. Klarin Zadravec at al. (2013), *Treći festival hrvatskih digitalizacijskih projekata*, Zagreb: NSK
10. Katić, Tinka (2003), *Digitalizacija stare građe* u *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 46, 3-4, str. 33-47
11. Laszlo, Želimir (2012), *Čuvanje i izlaganje*, *Muzeologija* No. 48/49, str. 94-97 str.
12. Mackenzie, John Owen (2007), *The Scientific Article in the Age of Digitization*, Dordrecht, The Netherlands: Springer

13. Milharčić Hladnik, Mirjam (2008), *Internet in preobrazbe ohranjanja kulturne dediščine v slovenskoameriških etničkih skupnosti*, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZ, str. 57-72
14. Papy, Fabrice (2008), *Digital Libraries*, UK: ISTE Ltd
15. Peović Vuković, Katarina (2010), *Što je novo u ovim medijima? Distributivne prakse u Hrvatskoj u: Medijska istraživanja*; 2, 79-93
16. Peović Vuković, K. (2010) *To be Lifestreamed The Subjectivity, Politics, and Literacy of Digital-Networked Media u Synthesis Philosophica* br.50, vol. 2, str. 221–234
17. Petrušić at al. (2014), 4. Festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, Zagreb: NSK
18. Rydberg-Cox, J. (2006), *Digital Libraries and the Challangess of Digital Humanities*, London: Chandos Publishing
19. Selak, Marija (2013), *Dis/funkcionalnost pred/govora: granice i mogućnosti u Filozofska istraživanja*, 129 God. 33, Sv. 1, str. 61–68
20. Tadić, K. (1994) *Rad u knjižnici*, Naklada Benja, Zagreb
21. Turčin, V., Valčić, L. (2002) *Rad u digitalnoj knjižnici*, E-prints, Zagreb

Elektronički izvori:

1. Chartier, Roger (1993), *Libraries without Walls u: Representatis*, No.42, Special Issue: Future Libraries, str. 38-52
URL: http://rbedrosian.com/Libraries/Libraries_Future_Chartier_1993.pdf
(preuzeto: 6. siječnja 2015.)
2. *Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, URL: <http://dizbi.hazu.hr/>, (preuzeto 21. siječnja 2015.)

3. *Digitalna knjižnica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*, URL: <http://stari.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=8>, (preuzeto: 21. siječnja 2015.)
4. *Digitalizirana zagrebačka baština*, URL: <http://www.gkpz.hr/digitalna-bastina/>, preuzeto: (22. siječnja 2015.)
5. *Digitalna knjižnica Zadar*, URL: <http://dikaz.zkzd.hr/>, (preuzeto: 22. siječnja 2015.)
6. Europske knjižnice i izazovi e-nakladništva / Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge (EBLIDA),
URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/EBLIDA%20-%20Europske%20knjiznice%20i%20izazovi%20e-nakladnistva%20-%20HKD%20web.pdf> (preuzeto: 20. veljače 2015)
7. Frasser, L. O. (2014), *Morphing Castalia*, URL: <http://www.leslaboratoires.org/en/ctxnode/2121/480> (preuzeto 26. siječnja 2015)
8. IFLA/Unesco Manifest za digitalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55,2(2012). URL: <http://www.ifla.org/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-hr.pdf> (preuzeto: 20. veljače 2015)
9. Institut za etnologiju i folkloristiku (2012), Istraživački projekt: *Hrvatska nematerijalna kulturna baština, društveni identiteti i vrijednosti*
URL: <http://www.ief.hr/Portals/0/docs/bastinski/Opsirnije%20o%20projektu.pdf> (preuzeto: 28. prosinca 2014)
10. Ministarstvo kulture (2007), *Smjernice za odabir građe za digitalizaciju – radna verzija*, Nacionalni projekt *Hrvatska kulturna baština*
URL: https://bib.irb.hr/datoteka/590089.smjernice_odabir.pdf (preuzeto: 6. siječnja 2015)

11. NSK, URL: <http://dfest.nsk.hr/> (preuzeto: 30. siječanj 2015.)
12. *Panjab Digital Library*,
URL: <http://www.panjabdigilib.org/webuser/searches/mainpage.jsp> (preuzeto: 20. siječnja 2015.)
13. *Rare Book Room*, URL: <http://www.rarebookroom.org/> (preuzeto 20. siječnja 2015.)
14. Peović-Vuković, Katarina (2011), *Medijska analiza i književni tekst*
URL: https://katepe.jottit.com/medijska_analiza_i_knji%C5%BEevni_tekst
(preuzeto: 9. siječnja 2015)
15. Peović-Vuković, Katarina (2011), *Pismenost nakon decentralizacije. Nudi li Mreža novi oblik pismenosti?* u: [SIC] *Časopis za književnost, kulturu i kulturno prevođenje*, br. 3
URL: <http://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=97> (preuzeto: 7. siječnja 2015.)
16. Smith, Abby (1999), *Report – Why Digitize?*, Council on Library and Information Resources
URL: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub80-smith/pub80.html> (preuzeto: 6. siječnja 2015)
17. *BHO British History Online*, URL: <https://www.british-history.ac.uk/>
(preuzeto: 19. siječnja 2015.)
18. *The Getty Research Institute*, URL:
http://www.getty.edu/research/tools/digital_collections/ (preuzeto: 19. siječnja 2015.)

19. *The World Digital Library*, URL: <http://www.wdl.org/en/> (preuzeto: 20. siječnja 2015.)
20. Tomić, Marijana (2011), *Stara i rijetka građa u digitalno doba : je li povjesničarima knjige dovoljan bibliografski opis?*, URL: http://www.citaliste.rs/casopis/br18/tomic_marijana.pdf, (preuzeto: 18. siječnja 2015)